

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

YMPÄRISTÖKASVATUKSEN KÄSIKIRJAN TEKEMINEN

Kehittämishanke Vihreä lippu -päiväkodissa

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaaliala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomin suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö
Huhtikuu 2013
Sari Kettunen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

KETTUNEN, SARI:

YMPÄRISTÖKASVATUKSEN KÄSIKIRJAN TEKEMINEN
Kehittämishanke Vihreä lippu -päiväkodissa

Sosionomin (amk) suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö, 62 sivua, 8 liitesivua

Kevät 2013

TIIVISTELMÄ

Tämä opinnäytetyö on kehittämishanke, jossa tehdään yhteistyössä Keravan Keskustan päiväkodin henkilökunnan kanssa ympäristökasvatuksen käsikirja. Keskustan päiväkotinä on ollut mukana Vihreä lippu -ympäristökasvatusohjelmassa vuodesta 2002. Vuosien saatossa on kertynyt paljon tietoa, taitoa ja tapoja, joiden saaminen koko henkilökunnan ulottuville koettiin tarpeelliseksi. Käsikirjan tavoitteena on olla tuki arjen ympäristökasvatustyössä ja olla perehdyttämisen välineenä uusille työntekijöille. Käsikirjaa ja sen osia on mahdollista käyttää myös yhteistyössä lasten perheiden kanssa.

Toimintatutkimuksellista otetta on käytetty opinnäytetyön prosessin suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Käsikirjan valmistumisen ohella tärkeä on ollut henkilökunnan yhteinen prosessi, jonka tavoitteena on sitouttaa, lisätä innostusta, tuoda tällä hetkellä tehtävä ympäristökasvatus tietoiselle tasolle ja saada henkilökunnalle tarpeen mukaan uutta tietoa.

Opinnäytetyön prosessin aikana nousi lasten osallisuus tärkeään rooliin. Osallisuus on yksi Vihreä lippu -ohjelman kulmakivistä. Osallisuus on Keravan kaupungin varhaiskasvatuksen painopistealueena kaudella 2012–2013. Osallisuus sitoo Vihreä lippu -toiminnan kiinteästi varhaiskasvatuksen perusteisiin. Osallisuus ja sen toteuttaminen alle kouluikäisten kanssa vaatii perusteellista pohdintaa kasvattajien keskuudessa, koska osallisuuden toteutuminen vaatii muutosta perinteisiin kasvatukseen ja opetusmalleihin.

Asiasanat: ympäristökasvatus, kestävä kehitys, Vihreä lippu -ympäristökasvatusohjelma, toimintatutkimus, kehittämishanke, osallisuus

Lahti University of Applied Sciences
Bachelor of Social Sciences (UAS)

Degree Programme in Social Services

KETTUNEN, SARI:

MAKING AN ENVIRONMENTAL EDUCATION MANUAL
Development project in Eco-Schools -day care center

Bachelor's Thesis in social services, Lahti University of Applied Sciences, 62
pages, 8 Pages of appendices

Spring 2013

ABSTRACT

This thesis is a development project, which was done in collaboration with the staff of Centre Kerava day care center. The goal was to make environmental education manual. The day care center has been involved in the Eco-Schools -program since 2002. Over the years a lot of knowledge, skills and methods were accumulated and it was important to disseminate them to everybody. The book aims to be a support for everyday environmental education at work and a means of orientation for new employees. The Manual and parts of it can also be used in cooperation with the children's families.

Action research was used in the thesis process in its design, implementation and evaluation stages. The staff common process has been as important as the manual. Its aim is to commit, increase the enthusiasm, bring environmental education and gain new information if needed.

During the process the important role of children's participation was highlighted. Participation is one of the Green flag -programs cornerstones. Participation of children is the priority of early childhood education for the period 2012-2013 in the city of Kerava. Participation bounds a Green flag -operation to the early childhood education. Participation and its implementation with pre-school age, calls for a thorough discussion among educators, because the realization of participation requires a change in the traditional education- and teaching models.

Key words: environmental education, sustainable development, Green flag - environmental education program, action research, development project, participation of children:

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VIHREÄ LIPPU -YMPÄRISTÖOHJELMA	3
2.1	Vihreä lippu -ohjelma päiväkodissa	3
2.2	Vihreä lippu -projektin vaiheet	5
2.3	Vihreä lippu -historia Keskustan päiväkodissa	8
2.4	Tutkimuksia Vihreä lippu -ohjelmasta	10
3	YMPÄRISTÖKASVATUS	13
3.1	Ympäristökasvatus ja kestävä kehityksen kasvatus	13
3.2	Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa	16
3.3	Tutkimuksia ympäristökasvatuksesta	21
4	OSALLISUUS	23
5	KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET, TARKOITUS JA HANKKEESSA KÄYTETYT MENETELMÄT	29
5.1	Reflektiivisyys	30
5.2	Interventio	31
5.3	Osallistavuus	31
6	KÄSIKIRJAN TOTEUTTAMISEN VAIHEET	33
6.1	Esikysely	33
6.2	Työilta 1, olemassa olevan tiedon kerääminen	39
6.3	Työilta 2, osallisuus uuden tiedon keskiössä	42
6.4	Arviointikysely	44
6.5	Keskustan päiväkodin eko-opas	50
7	POHDINTA	52
7.1	Hankkeen luotettavuus, pätevyys ja eettisyys	52
7.2	Tulosten hyödynnettävyys ja jatkotutkimuksen aiheet	55
7.3	Hanke aikaisemman tutkimuksen valossa	56
7.4	Tutkijan haasteet ja onnistumiset	58
	LÄHTEET	63
	LIITTEET	67

1 JOHDANTO

”Keskustelu ihmiskunnan suurimmasta ongelmasta ei käy kovin vilkkaana.”, toteaa Jari Lyytinmäki, joka on väitöksessään tutkinut ympäristöasioiden uutisointia. Rehevöityminen näkyi 1990-luvun uutisoinnissa ja sai lisäpotkua sinilevän massakukinnoista vuosituhanen lopussa. Ilmastonmuutoksesta käydään nykyisin vain vähäistä keskustelua. Ympäristöuutisoinnissa unohtuvat usein syyt, auringon paistaminen ja lämmittäminen saa sinilevän kasvamaan, ihmisten tekemät ravinnepäästöt jäävät vähemmälle huomiolle. Jos syytä ei julkisuudessa kerrota, unohtuvat ne helposti poliittisessa päätöksenteossa. (Ympäristöongelmien syyt jäävät uutisoinnissa unohtuiksi. 2012, 49.)

Elämme kaikki yhteisessä maailmassa. Kuitenkaan huoli ympäristön tilasta ei ole arkipäivää, talouden ja ihmisen näennäisen hyvinvoinnin ylläpitäminen menee usein päätöksenteossa ympäristön edelle. Ympäristön tulisi olla kaiken päätöksenteon perustana, koska sen säilyminen asuttavana on ehto meille nyt ja tulevaisuudessa. Ympäristökasvatuksen ja kestävä kehityksen kasvatuksen määritelmät ovat lähestymässä toisiaan. Määritelmiä tarkennetaan ympäristöministeriön rahoittamassa Käsite-hankkeessa, jotta yhteinen ymmärrys keskustelussa ympäristökasvatuksesta olisi mahdollista. Ympäristökasvatuksen merkitys ihmisten arvojen, asenteiden ja toimintatapojen muuttajana on jossain määrin tapetilla. Vihreä lippu -ympäristökasvatusohjelma on Suomen Ympäristökasvatuksen seuran (SYKSE ry) koordinoima ympäristökasvatuksen työväline päiväkodeille, kouluille, oppilaitoksille ja vapaa-ajan toimijoille.

Keravan keskustan päiväkotitoimi on ollut mukana Vihreä lippu -ohjelmassa vuodesta 2002 asti. Vuosien aikana päiväkodissa on opittu paljon ympäristökasvatuksellisia tietoja, taitoja ja tapoja, joiden saaminen kaikkien kasvattajien, myös matkan varrella mukaan tulleiden, käyttöön on koettu ongelmalliseksi. Tämän kehittämishankkeen tavoitteena on tehdä ympäristökasvatuksen käsikirja Keravan keskustan päiväkotiin. Yhteisen tekemisen tarkoituksena on saada olemassa oleva tieto, taito ja tavat kaikkien ulottuville. Tarkoituksena on kerätä myös olennaista uutta tietoa, jos se koetaan tarpeelliseksi. Vihreä lippu -päiväkodin ympäristökasvatuksen käsikirjan on tarkoitus helpottaa ympäristökasvatustyötä arjessa. Käsikirja on myös

väline uusien työntekijöiden perehdyttämissä. Yhteisen tekemisen toivotaan myös sitouttavan ja innostavan työntekijöitä ympäristökasvatustyöhön.

Päivähoidon toimintaa ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetussuunnitelma, näiden suunnitelmien ympäristökasvatuksellista sisältöä kootaan tähän raporttiin niin valtakunnallisista suunnitelmista kuin valtakunnallisiin suunnitelmiin perustuvista Keravan kaupungin suunnitelmista. Edellä mainitut suunnitelmat ovat pohjana Keskustan päiväkodin omiin suunnitelmiin, joissa ympäristökasvatus näkyy erityisellä tavalla tehdyn ympäristökasvatustyön vuoksi. Kehittämishankkeen etenemistä ohjaavat myös teoria ympäristökasvatuksesta, Vihreän lipun teoritiedot ja toimintatutkimuksen toteuttamisen ohjeistus. Teoriatieto lasten osallisuudesta sai myös paikkansa kehittämishankkeessa.

Tässä kehittämishankkeessa käytetään tutkimusstrategiana toimintatutkimuksellista otetta. Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa kyselyt sisältävät myös määrällistä aineistoa. Tiedonkeräämisen menetelmiä olivat: kirjallinen esikysely, kaksi henkilökunnan yhteistä työiltaa ja kirjallinen arviointikysely.

Kehittämishankkeen aikana koko Keskustan päiväkodin henkilökunta osallistui ympäristökasvatuksen käsikirjan tekemiseen. Hankkeen tuloksena valmistui Keskustan päiväkodin eko-opas. Opas otetaan käyttöön Keskustan päiväkodin lapsiryhmissä viimeistään syksyllä 2013. Yhteinen hanke osoittaa, että Keskustan päiväkodissa on runsaasti ympäristökasvatuksen osaamista. Yhteinen hanke toi myös uutta tietoa Vihreästä lipusta ja ajattelemisen aihetta, haasteita, osallisuuden merkityksestä päivittäisessä toiminnassa varhaiskasvatuksessa.

Keskustan päiväkodin Nassikat -nimisen lapsiryhmän tekemä räppi kertoo Vihreästä lipusta olennaisen; mukavasta, joka päiväisestä arjesta, jossa teemme yhdessä ympäristöystävällisiä valintoja.

*On meillä salossa Vihreä lippu,
se on meille kuin kultainen hippu.
Me osaamme lajitella ja kierrättää.
Energiaa, luontoa myöskin säästää,
vielä vettäkin oikein hanasta päästää.
Tää kaikki on meille päivän selvää,
kaunis pallomme meitä tästä kiittää!*

2 VIHREÄ LIPPU -YMPÄRISTÖOHJELMA

Kun tässä raportissa puhutaan kehittämishankkeesta, tarkoitetaan tätä opinnäytetyötä. Raportissa kerrotaan myös Vihreä lippu -toiminnasta ja Vihreä lippu -projektista, joilla tarkoitetaan Vihreä lippu -ohjelman mukaista arjessa mukana kulkevaa toimintaa, jota toteutetaan Keravan Keskustan päiväkodissa. Vihreä lippu -ohjelmasta olemassa oleva tieto ja Vihreä lippu -toimijoiden ohjeistus on koottu Vihreä lippu -kansioon. Vihreä lippu -kansio oli aikaisemmin nimensä mukaan kansio, jonka toimijat saivat aloittaessaan Vihreä lippu -projektin. Nykyisin kansioista on sähköinen versio, johon Vihreä lippu -osallistujat pääsevät Suomen Ympäristökasvatuksen seuran nettisivuilta salasanan avulla.

Tässä luvussa perehdytään Vihreä lippu -ympäristökasvatusohjelmaan, sen toimintaan Suomessa ja itse Vihreä lippu -projektin kulkuun. Tässä luvussa on myös Keskustan päiväkodin Vihreä lippu -historia. Opinnäytetyöntekijä on itse ollut mukana Keskustan päiväkodin Vihreä lippu -toiminnassa sen alkumetreiltä asti. Keskustan päiväkodissa tehtyä toimintaa ja tapoja kuvaavissa kohdissa tieto on opinnäytetyöntekijän kokemuksen tuomaa. Luvun kaksi viimeinen osa on aikaisempaa Vihreä lippu -tutkimusta käsittelevä alaluku.

2.1 Vihreä lippu -ohjelma päiväkodissa

Vihreä lippu on kestävä kehityksen ohjelma, jota voidaan käyttää päiväkodeissa, kouluissa ja oppilaitoksissa, vuoden 2010 alusta lähtien myös lasten ja nuorten vapaa-ajan toimijoiden parissa. Vihreässä lipussa otetaan huomioon kestävä kehityksen ekologinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen näkökulma. Ohjelma perustuu viiden periaatteen varaan: 1) osallisuus, 2) ympäristökuormituksen vähentäminen, 3) kestävä kehityksen kasvatus osana jokapäiväistä arkea, 4) pitkäjänteisyys ja suunnitelmallisuus ja 5) yhteistyö ympäröivän yhteiskunnan kanssa. (Vihreä lippu 2012, A1.)

Vihreä lippu on osa Eco schools -ohjelmaa, jonka on kehittänyt ympäristökasvatusjärjestö Foundation for Environmental Education (FEE). Suomessa ohjelman nimi ”Vihreä lippu” tulee kansainvälisestä tunnuksesta, vihreästä salkolipusta. Suomessa ohjelmaa eteenpäin vie Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry, joka

on kehittänyt suomen järjestelmiin sopivat toimintatavat ja materiaalit. (Vihreä lippu 2012, A1.)

Vihreä lippu -toiminta perustuu pieniin askeliin. Toiminta jakaantuu projekteihin, joissa keskitytään yhteen ympäristökasvatukselliseen teemaan kerrallaan. Työstä tulee hallittava kokonaisuus, siinä saadaan aikaan näkyviä tuloksia ja innostutaan jatkamaan. Teemoista muodostuu pikkuhiljaa suurempi kokonaisuus. Teemoja ovat vesi, energia, jätteiden vähentäminen, kestävä kuluttaminen, lähiympäristö ja yhteinen maapallo. (Vihreä lippu 2012, A1.)

Ympäristöraati valitsee projektille teeman vähintään yhdeksi lukuvuodeksi tai kalenterivuodeksi kerrallaan. Kun kolme perusteemaa on käyty läpi voi yksikkö hakea pääsyä kestäväälle tasolle, jolloin voidaan valita mikä tahansa haluttu teema, joka on sovittu Suomen Ympäristökasvatuksen Seuran kanssa. Projekti lähtee osallistujista itsestään ja on osallistujiensa näköinen. Suomen Ympäristökasvatuksen Seura tarjoaa tukea ja vinkkejä. (Vihreä lippu 2012, A2.)

Ohjelmassa pyritään jatkuvaan kehittämiseen. Kansainväliset kriteerit pitkäjänteisyys, kokonaisvaltaisuus ja tuloksellisuus saavat näkyä toiminnassa. Ympäristökasvatustyö pyrkii muuttamaan arkikäytäntöjä ympäristöystävällisemmiksi. Lapset ja nuoret otetaan mukaan päätöksentekoon. Päiväkoti palkitaan salkoon nostettavalla vihreällä lipulla projektin onnistuneesta suorittamisesta. Lippu kertoo ympäristövastuullisesta toiminnasta myös ulkopuolisille. (Vihreä lippu 2012, A2.)

Projektin päätyttyä anotaan vihreää lippua Vihreä lippu -toimikunnalta. Toiminnasta laaditaan raportti, jonka perusteella toimikunta päättää lipun saamisesta, samalla päiväkotia saa arvokasta palautetta ympäristötyöstään. Lipun käyttöoikeus on voimassa kaksi vuotta sen myöntämisen jälkeen. Tuona aikana tehdään uusi projekti uudesta temasta ja haetaan raportoimalla lippua uudelleen. (Vihreä lippu 2012, A4.)

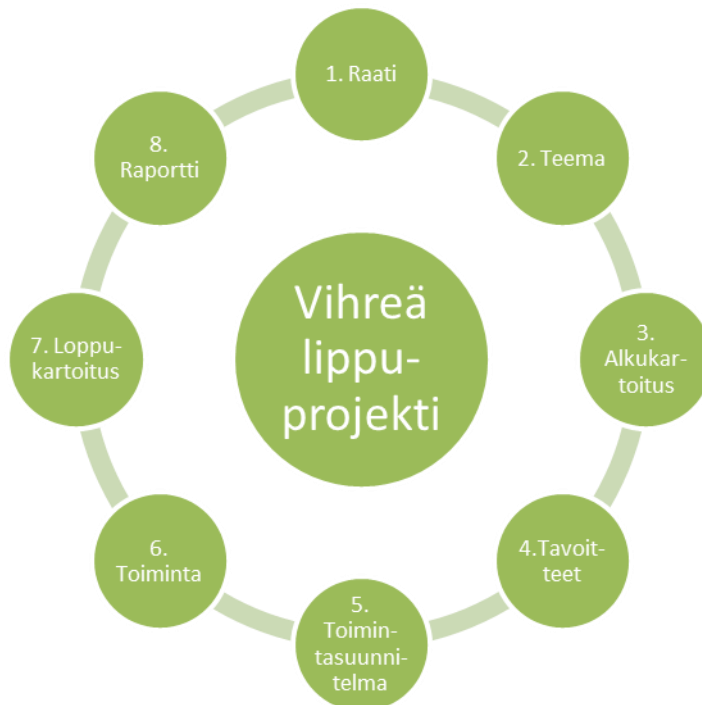
Yksi Vihreän lipun kulmakivistä on lasten osallisuus; lasten ja nuorten tulee päästä itse harjoittelemaan vaikuttamisen ja vastuunkantamisen taitoja, jotta lapsille syntyisi luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Projektista vastuun kantaa ympäristöraati, johon kuuluu sekä aikuisia, että lapsia. Toimintaa suunniteltaessa pitää muistaa, että pelkkä tieto ja ymmärrys ympäristön ongelmista eivät riitä vas-

tuullisuuteen kasvamisessa. Ympäristökasvatuksesta tehtyjen tutkimusten mukaan ympäristövastuulliseksi kasvamisessa ovat vaikuttamisen mahdollisuudet merkittävä tekijä. Yksilö tarvitsee tunteen siitä, että hän voi omalla toiminnallaan vaikuttaa omassa yhteisössään. Vihreä lippu -ohjelma perustuu osallistuvaan ympäristökasvatukseen, jossa ympäristöasioita lähestytään monesta eri näkökulmasta ja pyritään kytkemään ne yhteiskuntaan ja lasten omaan kokemusmaailmaan. (Vihreä lippu 2012, A23.)

2.2 Vihreä lippu -projektin vaiheet

Tässä luvussa projektilla tarkoitetaan Vihreä lippu -toimintaan ja -ohjeistukseen perustuvaa prosessia Vihreää lippua toteuttavassa yksikössä. Vihreä lippu -toiminta rakentuu peräkkäisistä projekteista. Yksi teema on yksi noin vuoden kestävä projekti. Vihreä lippu -projekti kulkee tiettyjen vaiheiden kautta. Vaiheet toistuvat samanlaisina jokaisessa projektissa. Viimeisen vaiheen jälkeen siirrytään vaiheeseen yksi uuden teeman alkumetreille. Projektin kulkua selventää kuvio 1. (Vihreä lippu 2012, A2.)

KUVIO 1. Vihreä lippu -projektin vaiheet (Vihreä lippu 2012, A2.)

Projektin ensimmäinen vaihe ilmoittautumisen jälkeen on ympäristöraadin perustaminen. Raadin jäsenenä toimii lapsia, kasvattajia ja muuta henkilökuntaa. Raadissa voi olla myös lasten vanhempia. Raadin tehtävänä on suunnitella, ohjata ja arvioida Vihreä lippu -toimintaa. Raadilla tulee olla todellista päätösvaltaa, jotta toiminta motivoi. (Vihreä lippu 2012, A3.) Keskustan päiväkodissa on vuosien saatossa päädytty ratkaisuun, jossa kustakin lapsiryhmästä on ryhmän valitsema määrää lapsia mukana yhden ympäristötiimiin kuuluvan aikuisen kanssa. Joka vuosi on järjestetty raateja, joihin on kutsuttu vieraita esim. laitoshuoltajia tai keittiön henkilökuntaa, noissa raadeissa on silloin käsitelty juuri tuon ammattiryhmän toimintaan liittyviä asioita. Raadin kokoontumiset on tarvittaessa jaettu isojen ja pienten raatiin, jolloin alle 3-vuotiaille on voitu tehdä erilaista toimintaa kuin vanhemmille lapsille. Raati on myös muuttunut aikaisempaa toiminnallisemmaksi, alkuvuosien puuduttavista kokouksista on pyritty pääsemään eroon. Osallisuus saisi näkyä nykyistä enemmän raadin toiminnassa. Raadissa olevat lapset, yhdessä kasvattajan kanssa, vievät tietoa lapsiryhmiin ja toisaalta voivat tuoda asioita myös käsiteltäväksi raatiin.

Ympäristöraadin lisäksi on kasvattajista ja muista henkilökunnan jäsenistä koostuva tiimi, jonka tehtävänä on asettaa kasvatukselliset tavoitteet ja tukea raatia sen tehtävässä. Tämä aikuisten tiimi kantaa kokonaisvastuun Vihreä lippu -kriteerien täyttymisestä. Aikuisten tiimi huolehtii tiedottamisesta molempiin suuntiin sekä tiimistä ulospäin kuin myös tiimin ulkopuolelta tiimiin päin. Raadilla tulee olla kuitenkin päävastuu suunnittelusta ja ideoinnista. (Vihreä lippu 2012, A3.) Keskustan päiväkodissa ympäristötiimiin kuuluu jokaisesta lapsiryhmästä yksi kasvattaja. Tiimi kokoontuu kerran kuukaudessa ennen raadin kokoontumista. Tiimi kokoaa tulevan raadin toiminnan sisällön ja jakaa työtehtävät. Seuraavan kuukauden yhteiset tekemiset valmistellaan raadin päätettäväksi ja vastuut jaetaan tiimin kokouksessa. Jokainen tiimiin kuuluva on vastuussa tiedon viemisestä oman lapsiryhmänsä aikuisille. Lapsiryhmässä ei ympäristötiimiin kuuluva vastaa yksin ympäristökasvatuksesta, vaan yhdessä oman lapsiryhmänsä aikuisten kanssa.

Toinen projektin vaihe on teeman valinta. Raati valitsee teeman, johon halutaan keskittyä seuraavalla kaudella. Teema valitaan yhteisten kiinnostuksen kohteiden tai jonkin ajankohtaisen kehittämistarpeen mukaan. Ensimmäinen projekti tulee

olla jokin perusteemoista; jätteiden vähentäminen, vesi ja energia. (Vihreä lippu 2012, A3.)

Kolmannessa vaiheessa tehdään alkukartoitus, jonka tavoitteena on saada käsitys lähtötilanteesta. Kartoituksessa mitataan ja arvioidaan ympäristökuormitusta koko yksikössä. Esimerkiksi jäteteemassa mitataan, paljonko ja mitä jätteitä syntyy. Mitkä jätteistä lajitellaan? Miten lajittelu sujuu? Alkukartoituksessa voidaan myös arvioida tieto-osaamistasoa, asenteita ja arkikäytäntöjä. Projektin lopussa tehtävä loppukartoitus vastaa alkukartoitusta ja niiden vertailu mahdollistaa saavutettujen tulosten arvioinnin. (Vihreä lippu 2012, A3–A4.)

Projektin neljäs vaihe on asettaa toiminnalle tavoitteet. Alkukartoitus on tavoitteiden pohjana, on ratkaistava miten paljon ja millä keinoin ympäristökuormitusta voidaan vähentää, mitä tietoja ja taitoja halutaan oppia. Henkilökunnan tiimi asettaa ympäristökasvatukselliset tavoitteet ja pohtii millä menetelmillä tavoitteisiin päästään. (Vihreä lippu 2012, A4.)

Tavoitteiden perusteella suunnitellaan toiminta, projektin kuudes vaihe. Toiminta sisältää arkeen liittyvien toimintatapojen kehittämistä, tapahtumia, tempauksia, teemapäiviä, tiedottamista, retkiä jne. Tärkeintä toiminnassa on, että kaikki pääsevät osallistumaan ja arki muuttuu ympäristöystävällisemmäksi. Toiminnan tulee sisältää, tiedollisia, taidollisia ja elämyksellisiä elementtejä. (Vihreä lippu 2012, A4.)

Toimintasuunnitelma (projektin vaihe viisi) sisältää alkukartoituksen tulokset, projektin tavoitteet, suunnitellun toiminnan ja projektin keston. Toimintasuunnitelma hyväksytetään Suomen Ympäristökasvatuksen seurassa projektin alkamiskauden alussa. Suunnitelmasta saadun palautteen mukaan suunnitelmaa täydennetään tarvittaessa. Toiminnan tulee olla säännöllistä koko projektin ajan ja siihen täytyy osallistua vähintään 80 % talon väestä, jotta Vihreä lippu -kriteerit täyttyvät. (Vihreä lippu 2012, A4.)

Projektin seitsemäs vaihe on loppukartoitus, joka tehdään samalla menetelmällä kuin alkukartoitus. Tavoitteena on saada arvio siitä päästiinkö asetettuihin tavoitteisiin. Projektin kokonaisuuden arvioiminen kuuluu myös loppukartoitukseen:

todetaan hyvät ja huonot kokemukset, pohditaan mitä opittiin. (Vihreä lippu 2012, A4.)

Projektin päättää raportti, joka lähetetään hyväksyttäväksi Suomen Ympäristökasvatuksen seuraan. Valtakunnallinen Vihreä lippu -toimikunta arvioi raportin ja hyväksytystä raportista seuraa vihreän lipun käyttöoikeus seuraavalle kahdelle vuodelle, jona aikana toteutetaan uusi Vihreä lippu -projekti, aloitetaan kierto uudelleen raadin perustamisella. (Vihreä lippu 2012, A4.)

2.3 Vihreä lippu -historia Keskustan päiväkodissa

Keskustan päiväkoti on Keravan suurin ja vanhin päiväkoti. Päiväkoti täytti 2012 60 vuotta. Päiväkodissa on täällä hetkellä kahdeksan lapsiryhmää. Lapsia on noin 130 ja aikuisia 31. Vihreä lippu -toiminnasta ei ole kerätty vuosien varrella Keskustan päiväkodissa tietoja yhtenäiseksi koonniksi. Oheinen tieto kerättiin yhteisen keskustelun kautta ja olemassa olevan materiaalin tutkimisella. Paula Mustonen (2013) on ollut Vihreä lippu -toiminnassa mukana alusta asti. Hän toimii tällä hetkellä aktiivisesti ympäristötiimissä. Keskustelu käytiin Keskustan päiväkodissa 28.11.2012. Vuosien aikana läpikäytyt Vihreä lippu -teemat näkyvät kuviossa 2.

KUVIO 2. Keskustan päiväkodissa läpikäytyt Vihreä lippu -teemat

Historia alkaa niinkin kaukaa kuin vuodesta 2002, jolloin Keskustan päiväkodissa aloitettiin ensimmäinen Vihreä lippu -prosessi. Päiväkodissa on käytetty useampaan otteeseen mahdollisuutta tehdä valittua teemaa pidempään kuin yhden lukuvuoden ajan. Ensimmäinen kausi päättyi keväällä 2004, jolloin Keskustan päiväkoti sai ensimmäisen Vihreän lippunsa. Ensimmäisen kahden vuoden ajan oli teemana jätteiden vähentäminen, sisältäen kierrätystä ja jätteiden lajittelua. (Mustonen 2012.)

Toinen teema oli Lähiympäristö ja se aloitettiin vuonna 2004 elokuussa ja saatiin päätökseen keväällä 2006. Alkuvuosina oli mahdollista pitää samaa teemaa kaksi vuotta kerrallaan, nykyisessä ohjeistuksessa yhden teeman käsittely vie vuodesta puoleentoista. Syksyllä 2006 valittiin teemaksi energia, joka osoittautui haasteelliseksi. Teeman rajaamisessa ei onnistuttu ihan yhtä hyvin kuin aikaisempina vuosina. Energia teemaa ei osattu rajata oikein. Sen aikana käytiin hajanaisia asioita vähän sieltä täältä, vesi oli osalla ryhmistä käsittelyssä. Tuolta kaudelta saatiin silloin myös raportissa palautetta tekemisen epätasaisuudesta ja teeman hajallaan olemisesta. Energia teeman aikaan aloitettiin päiväkodin laajennuksen rakentaminen. Kun energia teema saatiin käsiteltyksi jouluna 2007, oli päiväkoti laajentunut kolmella lapsiryhmällä, 50 lapsella ja 10 aikuisella. (Mustonen 2012.)

Vuoden 2008 alusta päiväkoti sai oikeuden kestävään lippuun, koska kolme perusteemaa oli käsitelty hyväksytysti. Teeman saa valita kestävällä tasolla itse, ja siitä innostuneena valittiin teemaksi yhteinen maapallo. Teema rajattiin koskemaan Kiinaa, koska henkilökunta oli päättänyt ottaa Plan-kummilapsen Kiinasta. Hyvin pian kuitenkin huomattiin, että aikaisemmin opittu ei siirry uusille työntekijöille itsestään. Syksyllä 2008 aloitettiin kertaus teemalla, jonka tavoitteena oli saada tieto vietyä uusille työntekijöille. Kertaus kaudella olivat aiheina jäte, energia ja lähiympäristö. Kertausvuosi koettiin aika rankaksi, asiaa oli paljon ja sen rajaaminen ja tekeminen vuodessa oli haasteellista. Sillä teemalla kuitenkin jatkettiin keväeseen 2009. (Mustonen 2012.)

Syksyllä 2009 Keskustan päiväkoti pääsi pilottikohteeksi Julia 2030 hankkeeseen, jonka tavoitteina oli hiilioksidipäästöjen vähentäminen 10 %:lla vuoden 2012 loppuun mennessä. Julia 2030 hankkeessa kiinnitettiin huomiota jätteiden määrään, valkoisen paperin kulutukseen, energian kulutukseen, veden kulutukseen ja työ-

asiointimatkoihin. Noita asioita seurattiin ja niistä laskettiin ilmastolaskurilla arvo hiilidioksidipäästöille vuodessa. Julia 2030 oli Keskustan päiväkodin Vihreä lippu -teemana vuoden 2011 loppuun asti. (Mustonen 2012.)

Väsymys sekä tekemiseen ja vastuun epätasainen jakautuminen pakottivat miettimään Vihreän lipun arvoa uudelleen. Jälleen oltiin tilanteessa, jossa uuden henkilökunnan sitouttaminen oli hankalaa, kun vanhakaan henkilökunta ei tahtonut jaksaa. Henkilökunta mietti yhdessä kuinka jatkaa eteenpäin. Vihreä lippu tekeminen koettiin kaikesta huolimatta tärkeäksi. Vihreä lippu on Keskustan päiväkodissa ollut se yhteinen tekeminen, josta ei haluttu luopua. Jonkinlainen kestävä kehityksen suunnitelma pitäisi olla joka tapauksessa, siitä henkilökunta oli yhtä mieltä. Silloin päädyttiin viisaaseen ratkaisuun; aloitettiin alusta tammikuusta 2012. Teemaksi valittiin jätteiden vähentäminen, kierrätys ja lajittelu. (Mustonen 2012.)

Vaikka, osallisuus on aina ollut Vihreä lippu -projektissa olemassa, Sen näyttäytyminen arjen toiminnassa on ollut pitkälle kasvattajan oman perehtyneisyyden varassa. Osallisuudessa ja sen toteuttamisessa on paljon kehittämisen varaa.

2.4 Tutkimuksia Vihreä lippu -ohjelmasta

Vihreään lippuun liittyen ei löytynyt väitöstasoisista tutkimusta. Opinnäytetöitä ja pro gradu -tutkielmia on sen sijaan tehty useita. Suurin osa töistä käsittelee toimintaa kouluikäisten lasten kanssa.

Anna-Riina Sihvosen pro gradu -tutkielma on nimeltään Ympäristökasvatus Vihreä lippu -ohjelman päiväkodissa. Tutkielma voisi hyvin olla pohja tai syy tälle kehittämishankkeelle. Sihvonen tutki tutkielmassaan yhden kestävällä tasolla olevan päiväkodin ympäristökasvatustyötä. Tutkielman tarkoitus oli saada tietoa päiväkodin henkilökunnan arvoista ja käsityksistä suhteessa ympäristökasvatukseen. Sihvonen pyrki saamaan käsityksen tämän kyseisen päiväkodin henkilökunnan ajatuksista ympäristökasvatuksen käsitteistä, sisällöistä, menetelmistä ja tavasta suunnitella ja arvioida tehtyä työtä. Tavoitteena oli myös arvioida Vihreä lippu-ohjelmaa varhaiskasvatuksen työvälineenä ja arvioida sen vaikutusta ympäristökasvatustoimintaan tässä päiväkodissa. (Sihvonen 2009, 38.)

Sihvosen (2009) tutkielmassa nousevat esille hyvin samanlaiset ajatukset kun opinnäytetyöntekijällä on Vihreän lipun roolista ja tehtävästä Keravan keskustan päiväkodissa. Pohdinnassaan Sihvonen tuo esille asioita, jotka ovat syitä tämän opinnäytteen tekemiselle ja tarpeellisuudelle. Sihvonen (2009, 97) näkee tutkielmassaan ympäristökasvatuksen erittäin tarpeelliseksi osaksi varhaiskasvatusta, koska arvot ja toimintamallit opitaan varhain. Ympäristökasvatus on lapsilähtöistä ja erisisältöihin integroituvaa, toiminnallista, ympäristöystävällisiin tekoihin painottuvaa leikinomaista toimintaa, jossa korostuu kokonaisvaltaisuus. (Sihvonen 2009, 99.)

Sihvosen pro gradu -tutkielmassa todettiin Vihreä lippu -ohjelman tuovan paljon selkeyttä, tukirankaa ja ideoita ympäristökasvatukseen (Sihvonen 2009, 102). Mutta samalla todettiin sen tuntuvan raskaalta ja työläältä, varsinkin silloin kun vastuut jakautuivat epätasaisesti. Sitoutuneisuuden ja kiinnostuksen määrän vaihtelu näkyi myös. (Sihvonen 2009, 104.) Näihin samoihin ongelmiin pyritään tällä kehittämishankkeella Keskustan päiväkodissa saamaan helpotusta. Yhteisellä suunnittelulla ja tekemisellä halutaan saada lisää innostusta, sitoutumista ja toimintavalmiutta. Kun jokainen osallistuu tekemiseen omalla panoksellaan, vastuu jakautuu tasaisemmin.

Osallistuminen ja osallisuus ovat keskeisiä tekijöitä Vihreä lippu -ohjelman tavoitteiden saavuttamisessa. Lasten halutaan oppivan vastuullista kansalaisuutta. Pelkät tiedot ja taidot eivät riitä, ympäristövastuullisuus edellyttää luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa. (Vihreä lippu 2012, B10.) Osallisuus, vaikuttamisen mahdollisuudet nousevat esille ympäristökasvatuksesta tehdyssä Koistisen ja Kulmalan (2011) pro gradu -tutkielmassa. Tätä tutkielmaa esitellään tässä osallisuuden tärkeyden vuoksi, vaikka tutkielma sijoittuukin koulumaailmaan. Koistisen ja Kulmalan Pro gradu -tutkielma on nimeltään Oppilaiden osallisuus Vihreä lippu -projektin raadissa. Tutkielmassa oli tavoitteena selvittää oppilaiden kokemuksia raadin toiminnasta ja vaikutusmahdollisuuksista raadin kautta (Koistinen & Kulmala 2011, 2).

Pohdinnassaan Koistinen ja Kulmala (2011, 81–83) toteavat, että vaikuttamisen mahdollisuuksia tarvittaisiin lisää. Osallistuminen ja osallisuus toteutuvat vain osittain. Oppilaiden osallisuutta ja osallistumista pitäisi parantaa. Ongelmaa on

pyrityt selittämään lasten haastavalla ikäjakaumalla, esikouluikäisestä kuudesluokkalaiseen. Yhteistyö koulun sisällä ja koulusta ulospäin, yrityksiin ja yhteiskuntaan päin, kaipaisi kehittelyä ja sitoutumista opettajakunnalta. Osallistuminen, osallisuus ja yhteistyö ympäröivään yhteiskuntaan ovat myös Keskustan päiväkodissa haasteellisia Vihreä lippu -toiminnan vaatimuksia.

3 YMPÄRISTÖKASVATUS

Ympäristökasvatuksen osuus varhaiskasvatuksen suunnitelmissa, lähtien valtakunnallisista suunnitelmista päätyen Keravan kaupungin suunnitelmien kautta Keskustan päiväkodin omiin suunnitelmiin, tuo esille ympäristökasvatuksen näkyvyyden vaihtelun suunnitelmien eri tasoilla. Ympäristökasvatuksesta tehdyt tutkimukset ovat tarkastelun kohteena alaluvussa 3.3.

3.1 Ympäristökasvatus ja kestävä kehityksen kasvatus

Ympäristökasvatuksen käsitteen määrittelyn pohjana ovat usein edelleen YK:n ympäristökongressissa Tbilisissä vuonna 1977 hyväksytyt ympäristökasvatuksen tavoitteet. Tuolloin jo nähtiin tarpeelliseksi saada ympäristökasvatus osaksi kaikkia koulutuksen tasoja, lapsesta aikuisiin. Ympäristökasvatuksen on tarkoitus auttaa ihmisiä ymmärtämään ympäristön monimuotoisuutta ja sitä, että kehitystä voidaan jatkaa eteenpäin vain tavoilla, jotka ovat sopusoinnussa luonnon kanssa. Ympäristökasvatuksen tulee luoda tietoisuutta taloudellisista, poliittisista ja ekologisista riippuvuussuhteista ja saada ihmiset tuntemaan vastuuntuntoa ja solidarisuutta. Ympäristökasvatuksen on oltava kokonaisvaltainen näkökulma, joka tutkii ekologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ongelmia. Ympäristökasvatus on tieteiden välistä yhteistyötä, mutta silti myös ihmisen lähellä olevaa työtä. Omasta lähipiiristä käsin ympäristökasvatus auttaa oppijaa hankkimaan arvoja, tietoa ja taitoja ongelmien ratkaisemiseksi. Ympäristökasvatus nähtiin toiminnalliseksi tekemiseksi, joka on elinikäistä ja tulevaisuuteen suuntaavaa. (Unesco 1978, 12.)

Rakkaalla lapsella on monta nimeä -toteamus otsikoi 2008 tehtyä ympäristökasvatuksen määritelmäluonnos hankkeen raporttia. Tällä hetkellä on käynnissä ympäristökasvatuskäsitteiden määrittelyyn tähtäävä Käsitys-hanke, joka on Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskuksen toteuttama (2012–2013) ja ympäristöministeriön rahoittama. Hankkeen tavoitteena on määrittellä ympäristökasvatukseen liittyvät käsitteet niin, että tulevaisuudessa voitaisiin käydä vuoropuhelua ympäristökasvatuksesta ilman väärinymmärryksen vaaraa. Luonnosehdotus voi selkeyttää alan kielenkäyttöä sekä toimia kiinnekohtana, jota alan toimijat voivat käyttää työssään. (Heinonen & Luomi 2008, 3.)

Määritelmäluonnos yhdistää termit ympäristökasvatus ja kestävän kehityksen kasvatus ja määrittelee ne kasvatukselliseksi toiminnaksi, joka tukee elinikäistä oppimisprosessia. Siinä yksilöiden ja yhteisöjen arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat muovautuvat kestävän kehityksen mukaisiksi. (Heinonen & Luomi 2008, 6.) Suomen kielessä kestävän kehityksen kasvatus ja ympäristökasvatus ovat rinnakkaiset käsitteet, joiden tavoitteet ovat samanlaiset, mutta joiden painotuksissa voi esiintyä eroja. Kestävän kehityksen kasvatus -käsitteen käyttö tuo esiin kaikki kestävän kehityksen ulottuvuudet, jotka ovat: ekologinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen. Ympäristökasvatus käsitteessä painotetaan erityisesti kestävän kehityksen ekologista puolta. (Mitä ympäristökasvatus on. 2012; Kestävä kehitys 2008.)

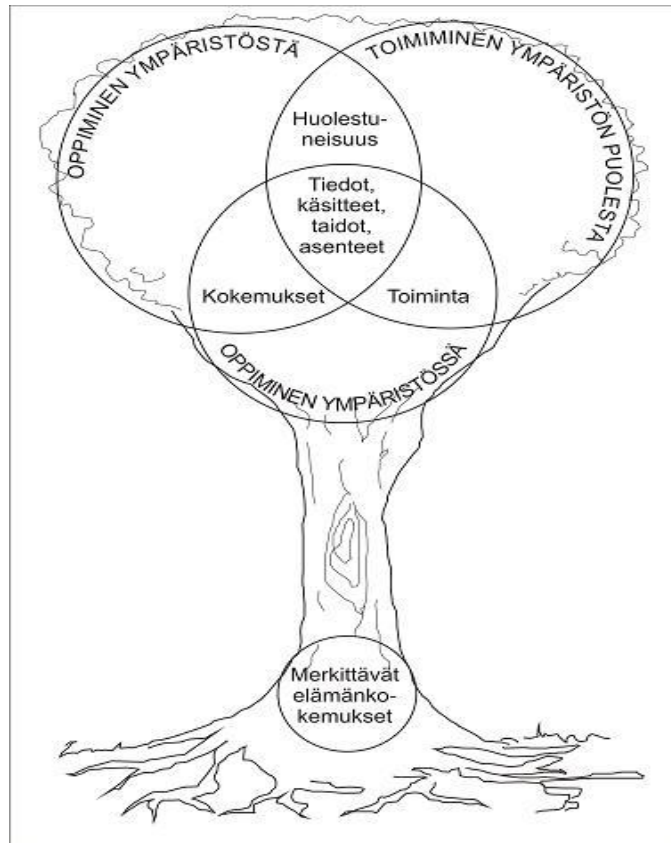
Ympäristökasvatuksen sisältöjä voidaan kuvailla hyvin monella erilaisella tavalla. Yksi yleisistä tavoista on Palmerin puumalli (kuvio 3). Puumallissa nähdään kolme yhtä suurta, samanaikaisesti ja sekoittuneena toisiinsa käsiteltävää elementtiä. Uuden oppiminen perustetaan vanhan opitun ja kokemusten pohjalle.

1) Oppiminen ympäristössä -osiossa luodaan kokonaiskuva huolesta sekä luodaan arvoja jotka vaikuttavat käyttäytymiseen. Siinä korostetaan esteettisiä elementtejä perustuen omakohtaisiin kokemuksiin ja toimintaan.

2) Oppiminen ympäristöstä -osiossa saadaan tietoa ympäristöstä etsimisen ja löytämisen keinoin. Se on kokemuksen ja huolen kautta kerättyä, kokemusperäistä ja kriittistä tietoa ympäristöstä.

3) Toimiminen ympäristön puolesta sisältää eettisen elementin, johon liittyy läheisesti huoli ympäristöstä ja aktiivinen tekeminen ja toiminta ympäristön puolesta.

Kaikissa kolmessa kohdassa tiedot, taidot, käsitykset ja asenteet kehittyvät. Palmer korostaa oppijan yhteisöllistä osallistumista, omaa halua vaikuttaa ja voimaantumista. (Palmer 1998, 272–277.)

Kuvio 3. Palmerin puumalli (Palmer 1998)

Ympäristökasvatus käsitteen alta ja viereltä löytyy runsas määrä siihen liittyviä käsitteitä, jotka näkyvät varsinkin erilaisissa suunnitelmissa. Näissä yleensä ei käsitteitä sen enempää avata. Tähän on kerätty työssä myöhemmin esille tulevia käsitteitä.

Ympäristötietoisuus on käsite, jonka monet tutkijat ovat määritelleet kokonaisuudeksi, joka sisältää sekä luonnonympäristön että kulttuuriympäristön. Ympäristötietoisuus merkitsee ympäristöihin liittyviä tietoja, asenteita, tunteita sekä toiminnallisia elementtejä. Toisen määritelmän mukaan ympäristötietoisuus ei sisällä toimintaa, vaan jos toiminta kuuluu mukaan, on kyse silloin ympäristövastuullisuudesta. (Ympäristökasvatus 2008.) Ympäristövastuullisuus on useiden ympäristökasvatusmallien mukaan yksi tavoitteista. **Ympäristövastuullisuus** on pyrkimystä toimia ympäristö huomioiden. Ympäristövastuullisuus on ajattelun ja

moraalin lisäksi toimintaa ja tekoja. Ympäristövastuullisuudessa korostuvat tiedon ja taidon ohella, voimaantuminen ja arvot. (Vihreä lippu 2012, B3.)

Luontosuhde on suhde joka syntyy ympäristöön ja luontoon vain oman tekemisen, osallisuuden kautta. Sen syntyyn vaikuttavat omat ajatukset, koetut elämykset ja saatu tieto. Hyvää luontosuhdetta ei voi valmiina toiselle antaa, siihen vaaditaan omia kokemuksia ja omaa ajattelua. Kasvattaja voi antaa mahdollisuuksia, edellytyksiä ja rakennusaineita luontosuhteen kehittymiselle. Monipuoliset kokemukset, elämykset ja pohdinnat lapsena ovat aikuisen luontosuhteen perusta (Sihvonen 2009, 8–9.)

Ympäristöherkkyys on ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnoksen mukaan kykyä ympäristön havainnoimiseen ja aistimiseen. Ympäristöherkkyys on yksilön omiin kokemuksiin ja havaintoihin perustuva tunnepitoinen suhde ympäristöön, empatian tunne ympäristöä kohtaan. (Heinonen & Luomi 2008, 23.) Ympäristöherkkyuden kehittymisen edellytyksenä ovat lapsuuden ympäristökokemukset: hyvän olon tunne, esteettinen nautinto ja henkinen hyvinvointi. Ympäristöherkkyudessa on keskeistä omien tekojen vaikutuksen ymmärtäminen. (Ympäristökasvatus 2008) Ympäristöherkkyys on kykyä huomata ja havainnoida ympäristössä tapahtuvia muutoksia (Vihreä lippu 2012, B3).

3.2 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa

Ympäristökasvatus näkyy varhaiskasvatussuunnitelmissa ja esiopetussuunnitelmissa hyvin erilaisissa muodoissa, harjaantunut ympäristökasvattaja voi lukea ympäristökasvatuksen osa-alueita rivien välistä monessa kohdassa. Ympäristökasvatus sanana ei näy valtakunnallisissa suunnitelmissa.

Ympäristökasvatukseen liittyvät ilmaiset valtakunnallisissa suunnitelmissa

Valtakunnallisessa varhaiskasvatuksen suunnitelmassa ympäristökasvatusta sellaiseenaan ei ole kirjoitettu. Luonnontieteellinen orientaatio -kohta suunnitelmassa sisältää tärkeitä ympäristökasvatuksen osia.

Havainnoinnin, tutkimisen ja kokemisen merkitys elolliseen luontoon tutustumisessa korostuu. Havainnoinnin, tutkimisen ja kokemisen menetelmillä tutustutaan

luonnon ilmiöihin, eläimiin ja kasveihin huomioiden vuodenaajat ja lapsen lähiympäristö sisällä ja ulkona. Kokeileminen ja syy-seuraussuhteiden löytyminen halutaan tuoda luonnonilmiöiden tutkimiseen sopivaksi menetelmäksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2010, 15) mukaan ympäristö- ja luonnontieto auttaa lasta ymmärtämään ympäristöään, tukee ajattelun ja oppimaan oppimisen taitojen kehittymistä vahvistaen samalla elämyksellistä, kokemuksellista ja emotionaalista suhdetta luontoon ja muuhun ympäristöön. Oman monimuotoisen elinympäristön tunteminen luo pohjaa laajemmalle ymmärrykselle ympäröivästä maailmasta.

Luonnonvaraisen ja rakennetun ympäristön ymmärtäminen ja arvostaminen, oman toiminnan vaikutuksen tunnistaminen lähiympäristössä ovat esiopetuksen tavoitteena ympäristö- ja luonnontiedossa. Lapsi oppii ottamaan huomioon erilaisia ihmisiä ja kulttuureja. Luonnon kauneuden, monimuotoisuuden ja viihtyvyyden hoitaminen ja säästäminen ovat myös osa esiopetusta. Jotta lapsi kokee elinympäristönsä turvalliseksi ja kiinnostavaksi tutkimus- ja leikkipaikaksi, edellytetään myönteisen ympäristösuhteen kehittymistä. (Esiopetuksen suunnitelman perusteet 2010, 15.)

Menetelminä ympäristö- ja luonnontiedossa, ilmiöiden ja tapahtumien tutkimisessa on ongelmakeskeinen tutkiva lähestymistapa. Vaikka tekeminen tapahtuukin vuorovaikutuksessa muiden kanssa, on lapsi itse aktiivinen toimija. Lasta rohkaistaan etsimään kysymyksiinsä vastauksia käyttäen apunaan kaikkia aisteja. Havaintojen ja mittauksen avulla saatua tietoa vertaillaan, luokitellaan ja järjestellään, näin etsitään perusteluja ja tuloksia havainnoille. Lapsi oppii myös muodostamaan käsitteitä, tekemään päätelmiä ja löytämään syy-seurausselityksiä. Havainnot ja tutkimusten tuloksia esitellään kirjoittamalla muistiin, piirtämällä, kertomalla tai näyttelemällä. Kriittistä suhtautumista kuuluun ja nähtyyn tietoon harjoitellaan. (Esiopetuksen suunnitelman perusteet 2010, 15.)

Esiopetuksen suunnitelman perusteissa (2010, 16) on ympäristö- ja luonnontiedossa seuraavanlaisia aihealueita: ihminen ja hänen suhteensa ympäristöön, eliöt ja niiden elinympäristö, maa ja avaruus, ympäristön aineet ja materiaalit sekä

energiaan liittyvät asiat. Ympäristö- ja luonnontieto voidaan suunnitella integroiduiksi teemoiksi, jotka liittyvät lapsen elämänpiiriin. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 16.)

Ympäristökasvatus Keravan kaupungin suunnitelmissa

Keravan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma sisältää valtakunnalliseen suunnitelmaan verrattuna tarkempaa ja kohdennetumpaa tietoa ympäristökasvatuksesta. Luonnontieteellisen orientaation alla Keravan varhaiskasvatussuunnitelmassa korostuvat lapsen omakohtaiset havainnot ja kokemukset omasta ympäristöstään. Kasvattajan kanssa tutkiminen ja päättely opettavat lasta tekemään oletuksia ja havainnoimaan ympäristön monimuotoisuutta sekä ymmärtämään vuorovaikutusta ihmisen ja luonnon välillä. (Keravan varhaiskasvatussuunnitelma 2010, 14–15.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteina luonnontieteellisessä orientaatiossa on kunnioittavan, myönteisen, vastuuntuntoisen sekä suojelevan suhtautumistavan opettaminen luontoa ja ympäristöä kohtaan. Oman kotikaupungin tarjoamien mahdollisuuksien herättelemine on yksi tavoitteista. Kierrätyksen ja säästävän kuluttamisen taitojen toivotaan siirtyvän myös koteihin. Vuodenaikojen ja sään vaihteluiden seuraaminen, tutkiminen luonnossa ja eläin ja kasvilajien tunnistaminen ja tutkiminen ovat osa luonnontieteellistä orientaatiota. (Keravan varhaiskasvatuksensuunnitelma 2010, 14–15.)

Keravan esiopetuksen suunnitelmassa todetaan, että ympäristö- ja luonnontiedossa lapsi on aktiivinen toimija, joka käyttää kaikkia aistejaan tutustuessaan ympäristöönsä. Varhaiskasvatuksessa olennaista on ilmiöiden kytkeminen lapsen omaan kokemuspäiriin ja lähiympäristöön. Luonnossa olemalla ja siihen tutustumalla voi syntyä hyvä luontosuhde, tunneside luontoon kehittyä vain oman kokemuksen kautta. Arkisia ja lähiympäristöön kuuluvia ilmiöitä opitaan havainnoimisen, tutkimisen ja toiminnan kautta. Yhteistyössä perheiden kanssa tehty ympäristökasvatustyö koetaan Keravan varhaiskasvatuksen suunnitelmassa tuovan turvallisuutta ja jatkuvuutta. Yhteistyössä osallistutaan yhdessä ja kommunikoidaan tärkeistä asioista. Kaupunkiympäristö tuo näkökulmia rakennettuun ympäristöön. (Keravan esiopetussuunnitelma 2011, 27–28.)

Tavoitteena ympäristö- ja luonnontieto -orientaatioissa Keravan esiopetus suunnitelmassa mainitaan lapsi aktiivisena toimijana, suunnittelijana ja oppijana. Lapsella on mahdollisuus luontosuhteeseen, joka muodostuu kokemusten ja aistihavaintojen kautta. Tavoitteena mainitaan myös kestävän elämäntavan ja vastuullisuuden tukemisen lisäksi lähiympäristöön tutustuminen ja sen kunnioittaminen. Tavoitteissa tulee esille luontosuhteen lisäksi ympäristöherkkyys. Osansa tavoitteissa saa myös yhteistyö perheen ja esiopetuksen välillä, yhteiset ajatukset ja tavat toimia luonnon hyväksi. (Keravan esiopetuksen suunnitelma 2011, 28.) Kuviossa neljä ovat tiivistetysti Keravan esiopetuksen suunnitelman ympäristö- ja luonnontieto -orientaatioiden teemat.

KUVIO 4. Luonto- ja ympäristökasvatuksen keskeiset sisällöt esiopetuksessa Keravalla (Keravan esiopetus suunnitelma 2011, 28)

Ympäristökasvatus Keskustan päiväkodin suunnitelmissa

Sekä esiopetuksesta että varhaiskasvatuksen suunnitelmien perustana ovat lait ja asetukset, jotka määrittelevät ja ohjaavat toimintaa. Valtakunnallisten suunnitelmien pohjalta on tehty jokaiseen kaupunkiin ja kuntaan omat suunnitelmat, jotka ovat pohjana yksittäisen päiväkodin suunnitelmien tekemiselle. Jokainen työtiimi, lapsiryhmän aikuiset tekevät vielä oman, omaa ryhmää koskevan suunnitelman. Näitä ryhmäkohtaisia suunnitelmia ei tässä työssä tuoda esille, koska kehittämishanke on yhteinen ja kaikkia koskettavat Keskustan päiväkodin yhteiset suunnitelmat, joiden pohjalta toki jokaisen lapsiryhmän oma suunnitelma on tehty. Ryhmäkohtaisissa suunnitelmissa korostuvat ryhmän erityispiirteet ja niiden mukanaan tuomat tarkennukset ja painopisteet päiväkodin yhteiseen suunnitelmaan nähden. Tässä kehittämishankkeessa korostuvat kaikille yhteiset tavoitteet ja suunnitelmat.

Keskustan varhaiskasvatusyksikön varhaiskasvatussuunnitelmassa toimintavuodelle 2012–2013 näkyy ympäristökasvatus kaikissa osa-alueissa. Päiväkodin toiminta-ajatus on:

Teemme työtä lapsen hyvinvoinnin puolesta huomioiden lähiympäristö ja perheiden tarpeet. Arvostamme työssämme ammatillisuutta ja avoimuutta. Päiväkotimme noudattaa kansainvälistä Vihreä lippu -ympäristökasvatusohjelmaa. (Keskustan varhaiskasvatusyksikön varhaiskasvatussuunnitelma toimintavuodelle 2012–2013.)

Tavoitteeksi kaudelle 2012–2013 on asetettu lasten, vanhempien ja työntekijöiden ympäristöystävällisen ajattelun ja toimintatavan omaksuminen ja jokapäiväiseksi toimintatavaksi tuleminen. Lapset osallistuvat aktiivisina toimijoina suunnitteluun toteutukseen ja arviointiin ympäristöraadien kautta. Tavoitteissa mainitaan myös henkilökunnan osallistuminen aktiivisesti tähän opinnäytetyönä tehtävään kehittämishankkeeseen. Ympäristökasvatus on keskustan päiväkodin painopistealue ja kestävä kehitys yksi arvoista. Suunnitelmassa näkyy koko päiväkotia yhdistävä toiminta, joka rakentuu Vihreä lippu -projektin ympärille. Pajaviikot, energiansäästöviikko, pihatalkoot, älä osta mitään päivä ja puistokoulu mainitaan suunni-

telmassa. (Keskustan varhaiskasvatussyksikön varhaiskasvatuksen suunnitelma toimintakaudelle 2012–2013.)

Vihreä lippu -toiminta mahdollistaa myös taloudellisten tavoitteiden asettamisen. Jätteiden lajittelulla, energian säästämällä, kierrätysmateriaalien käytöllä ja vastuullisella kuluttamisella, hankintojen ekologisuuden ja eettisyyden huomioimisella voidaan päästä jopa säästöihin. (Keskustan varhaiskasvatus yksikönvarhaiskasvatuksen suunnitelma toimintakaudelle 2012–2013.)

Keskustan päiväkodin esiopetuksen opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma vuodelle 2012–2013 listaa yhdeksi toimintavuoden tavoitteeksi ympäristöystävällisen ajattelun ja toimintatapojen sisäistämisen. Kauden painopisteenä on ympäristökasvatuksessa jätteiden vähentäminen, kierrättäminen ja lajittelu Vihreä lippu -ohjelman avulla. Luonnon ympäristölle ja rakennetulle ympäristölle on varattu oma aikansa esiopetusajasta viikoittain. (Keskustan päiväkodin esiopetuksen opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma vuodelle 2012–2013.)

3.3 Tutkimuksia ympäristökasvatuksesta

Alle kouluikäisten ympäristökasvatukseen liittyviä väitöstasoisia tutkimuksia löytyi lähivuosilta yksi. Raitilan (2008) Jyväskylän yliopistossa tekemä; Retkellä. Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. Väitöskirja kyseenalaistaa perinteisen luonnon ja ympäristötiedon varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksen pohjana. Raitilan mukaan ympäristökasvatuksen tulisi antaa mahdollisuus lapsille heidän kohdata ympäristönsä omalla tavallaan. Arjen ympäristökasvatustyössä sekoittuisivat eettiset, esteettiset, kulttuuriset, luonnontieteelliset ja yhteiskunnalliset ainekset. Raitilan mukaan lasten omaehtoinen toiminta olisi kaupunkiympäristössä yhtä tärkeää kuin luontoretkelläkin. Kaupunkiympäristössä on lasten helpompi nähdä ihmisen toiminnan merkitys luonnolle. Suurin osa suomalaisista lapsista asuu kaupunkiympäristössä; omassa ympäristössään toimiessaan lapsilla on mahdollisuus olla aktiivisia käyttäjiä ja vaikuttajia. (Raitila 2008,11.) Raitila korostaa samaa asiaa kuin Wilson (2008) kirjassaan: lapsen ainutlaatuista tapaa aistia ja tutkia ympäröivää luontoa omalla tavallaan. Tehokkain tapa saada läpi elämän kestävä huolehtiva suhde luontoon on antaa positiivisia kokemuksia luonnossa; ei vain opita asioita luonnosta vaan opitaan luonnon kautta. (Wilson 2008, 6.) Wil-

sonin näkökulma ei ole niinkään luonnonsuojelullinen vaan hän korostaa luonnon ihmiselle hyvää tekeviä vaikutuksia. Erityisesti lapsi tarvitsee luonnon kautta oppimista alkaen tasapainoilusta erilaisissa maastoissa, esteettisten ja tiedollisten kokemusten kautta sosioemotionaalisiin taitoihin. Sensomotoriset taidot; näkeminen, kuuleminen, maistaminen ja haistaminen kehittyvät luonnossa. (Wilson 2008, 9.) On tärkeää muistaa, että ympäristökasvatus ei ole vain sitä, että luonto tarvitsee meidän huolenpitoa vaan myös ihminen tarvitsee voidakseen hyvin luontokokemuksia pienestä lapsesta alkaen.

Toinen väitöstutkimus joka käsittelee ympäristökasvatusta, mutta koulumaailmassa, on Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina; ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Koskinen (2008) tutkimuksessaan keskittyy ympäristökansalaisuuteen, joka yhdistää ympäristökasvatuksen ja kansalaiskasvatuksen samaan termiin. Koskinen peräänkuuluttaa vaikuttamisen mahdollisuuksia, jos lapselta tai nuorelta odotetaan ympäristövastuullisia tekoja, pitää hänellä olla mahdollisuus vaikuttaa. Ympäristövastuullisen osallistumisen voidaan olettaa tuottavan oppimista ja todellisia tekoja ympäristön ja luonnon hyväksi. (Koskinen 2008, 14.) Vihreä lippu -toiminnan yksi peruskivistä on lasten osallisuus, mahdollisuus olla mukana tekemisen kaikissa vaiheissa; suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Vihreä lippu -raadissa (kts.2.2) tavoitteena on, että pienetkin päiväkotilapset pääsevät osallistumaan päätöksentekoon ja olemaan ympäristökansalaisia.

4 OSALLISUUS

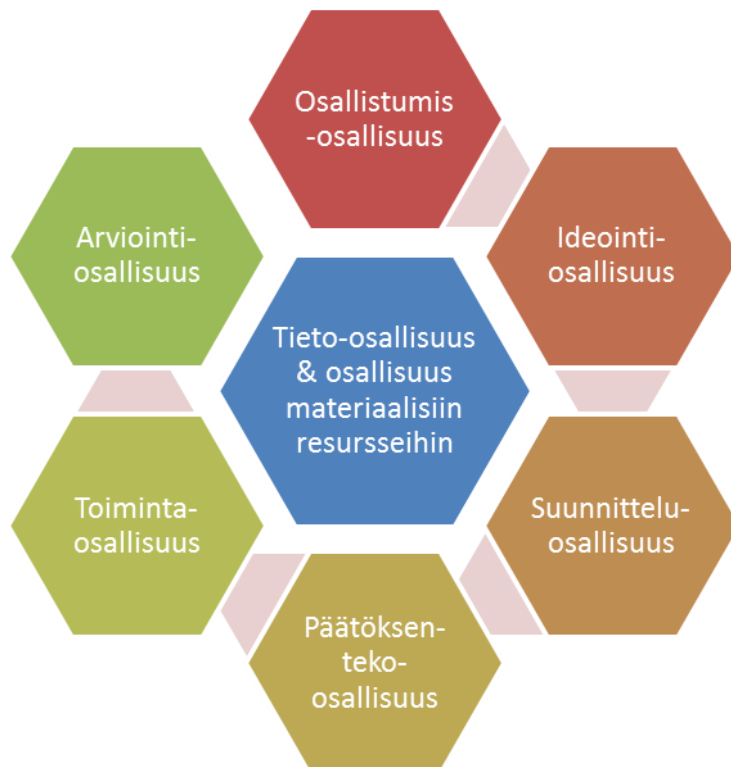
YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. ja 13. artikla ovat tiivistettyinä seuraavanlaiset: Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsella on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 2009.) Myös suomen perustuslaki pykälässä 6 määrää, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. (Suomen Perustuslaki 1999.)

Osallisuuteen liittyviä keskeisiä käsitteitä ovat osallistuminen, osallistaminen, osallisuus, voimaantuminen ja valtautuminen. **Osallistuminen** on yleiskäsite, joka on yksilön aktiivista mukanaoloa yhteisön toiminnassa. Osallistuminen on aina vapaaehtoista. **Osallistaminen** tapahtuu prosessissa jossa yksilöä tai yhteisöä kannustetaan ja tuetaan osallistumaan toimintaan ja päätöksentekoon. Tarve osallistua syntyy muualla kuin osallistujan omassa mielessä. (Heinonen & Luomi 2008, 14.) **Osallisuus** on kokemus omien kykyjen riittävydestä, kokemus omasta roolista ja sen merkittävydestä ja omassa yhteisössä vastuun saamisesta. Osallisuuden tunne sitouttaa toimintaan. (Heinonen & Luomi 2008, 15.) Osallisuudessa yksilö toimii ryhmässä. Yksilön kokemus osallisuudesta tai osattomuudesta ei synny ilman ryhmää. Jokainen osallistuu ryhmän toimintaa itsenään ja omine mielipiteineen, jokaisella on oikeus siihen. (Piiroinen 2007, 7.) **Voimaantuminen** on prosessi jossa yksilö kokee roolinsa merkityksellisenä ja luottamus omiin kykyihin kasvaa. Tahto toimia lisääntyy. **Valtautuminen** on prosessi jossa voimaantunut yksilö kokee pystyvänsä vaikuttamaan omassa yhteisössään. (Heinonen & Luomi 2008, 15.) Lapsella tulee olla mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen omalla tavallaan ja omalla äänellään. Omien ajatustensa ilmaisuun lapsella tulisi olla mahdollisuus saada tarvitsemansa tuki. Lapsi saattaa tarvita rohkaisua, kannustusta ja omien ajatusten ja mielipiteiden selvittämistä ja tukea ajatusten ilmaisuun. Työntekijällä tulisi olla valmius tunnistaa asioita, joissa pienikin lapsi voi tehdä itsenäisiä päätöksiä. (Lasten osallisuus 2012).

Lasten osallisuus ei tarkoita päätösvallan siirtämistä lapselle. Kasvatuksellinen vastuu säilyy aina aikuisella; aikuinen määrittelee rajat ja arvioi millaiseen vas-

tuunkantoon he pystyvät. Kehitystasolle sopiva vastuuta voi antaa pienellekin lapselle, jolloin lapsen on helpompi myöhemmässä elämässään osallistua ja vaikuttaa. Osallistavassa kasvatuksessa opetetaan lapsille, että asiat eivät vain tapahdu, vaan niiden eteen täytyy jonkun tehdä jotain. Tavoitteena on että näin syntyy kriittisesti ja avoimin silmin maailmaa katsova kansalainen. (Piiroinen 2007, 6)

Osallistavassa toiminnassa on kyse enemmän aikuisen toiminnasta, tiedosta, taidosta ja arvoista. Lapsuutta tulee kuitenkin arvostaa sellaisenaan, eikä osallistavassa toiminnassa ei ole tarkoitus tehdä lapsista ”pieniä aikuisia”. Tulee etsiä lapsille ominaisia luontaisia tapoja, keskenäänkin erilaisia tapoja osallistua. (Piiroinen 2007, 6.)

KUVIO 5. Lasten osallisuuden muodot (Turja 2011, 49)

Sekä Turja (2011), että Piironen (2007) jakavat osallisuutta erilaisiin muotoihin (KUVIO 5) Turja on lisännyt Piironen tekemään osallisuus listaan osallistumisosallisuuden, sillä osallistuminen valmiiksi järjestettyyn toimintaa on tärkeä osallistumisen muoto (Turja 2011, 51).

Ideointi-osallisuus. Ideointi lähtee Piironen (2007,8) mukaan siitä, että lapsi on mukana kokemassa, näkemässä, kuulemassa, aistimassa, ja rekisteröimässä tietoa ympäristöstä. Ilman perustietoa ei voi ideoida, pitää olla tietoa mahdollisuuksista. Aikuisen tehtävänä on turvata tiedonsaanti ja sen perille meno. Ideoita tulisi saada esittää mahdollisimman vapaasti.

Tieto-osallisuus. Lapsilla täytyy olla tietoa, jotta on mahdollisuus osallistu suunnitteluun ja päätöksentekoon. Aikuinen on vastuussa tiedon jakamisessa ja pilkkomisessa ikätasoisesti sopivaksi ja ymmärrettäväksi. Aikuinen myös ohjaa lasta tunnistamaan tiedon todenperäisyyttä esim. internet lähteistä. (Piironen 2007, 8.) Lapsilla pitää olla tietoa yhteisön toiminta tavoista, toimintaa säätelevistä asioista ja käytössä olevista välineistä, materiaaleista, tiloista jne. (Turja 2011, 51).

Suunnitteluosallisuus. Ideasta seuraava vaihe on suunnitelman tekeminen. Suunnitteluvaiheessa tarvitaan aikaa ja kärsivällisyyttä. Motivoimisella on suuri merkitys suunnittelun eteenpäin viemisessä. (Piironen 2007, 8.)

Päätöksenteko-osallisuus. Päätöksiä tehtäessä täytyy varmistaa, että kaikki ymmärsivät mitä päätettiin. Lapsella tulee olla tunne, että hänellä on oikeasti mahdollisuus vaikuttaa. Kokemukset päätösten eteenpäin viemisestä ja vaikutuksesta motivoi lapsia uuteen suunnitteluun. Päätöksiä kannattaa kerrata ja arvioida aikajoin. Päätöksen vaikutusta voi pohtia myös etukäteen. (Piironen 2007,8.)

Toimintaosallisuus. Opettajan apulaisena oleminen ja pienten vastuu tehtävien tekeminen on tärkeä osa toimintaosallisuutta. Osaamisen jakaminen lasten välillä ja toisaalta aikuisten ja lasten kesken antaa monipuolisia toimintamahdollisuuksia. (Piironen 2007, 9.)

Arviointiosallisuus. Arviointi pitää tapahtua lasten kielellä, on syytä pohtia mitä tavoitteiden saavuttaminen tarkoittaa, miltä toiminnan vaiheet tuntuivat ja osallis-

tuivatko kaikki eri vaiheisiin. Mitkä syyt vaikuttivat suunnitelman onnistumiseen tai epäonnistumiseen. (Piiroinen 2007, 9.)

Aikuinen, kasvattaja on suuressa roolissa osallisuuden tunteen luomisessa. Tunne siitä, että voi vaikuttaa ympäristössään asioihin ja omalla mielipiteellä on merkitystä, ei synny itsestään. Tärkeässä osassa ovat erilaiset kansalaistaidot; vuorovaikutus-, viestintä-, ongelmanratkaisu- ja päätöksentekotaidot. Ratkaisevaa on se, miten tärkeänä aikuiset pitävät lapsen kuulemista ja vaikuttamisenmahdollisuuksia. Käytännössä aikuisten ei tulisi tarjota lapselle kaikkea ylhäältäpäin vaan osallistaa ja aktivoida lapset mukaan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Aikuisen on omalla asenteellaan osoitettava, että lapsen mielipiteellä on merkitystä, että lasta ja hänen ajatuksiaan arvostetaan. Aikuisen tulee antaa tilaa erilaisille ajatuksille, erilaisille tavoille vaikuttaa ja erilaisille mielipiteille. Lapsilla on kyky toimia ja osallistua. (Piiroinen 2007, 10.)

Jotta mielipiteensä uskaltaa ryhmässä kertoa, tulee ilmapiirin olla turvallinen ja jokaisen lapsen tulisi tuntea itsensä osaksi ryhmää. Kasvattajan tulisi oppia tuntemaan jokaisen ryhmän jäsenen vahvuudet ja käyttää lasten erilaista osaamista hyväkseen yhteisessä suunnittelussa ja toiminnassa. Kasvattaja tulee luoda tunne, että jokaisen panosta tarvitaan yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. (Piiroinen 2007, 10.)

Osallisuus Vihreä lippu -projektissa

Vihreä lippu -toiminnan yksi kulmakivistä on osallisuus, jota käsitellään Vihreä lippu -kansiossa runsaasti. Se miten osallisuus näkyy Keskustan päiväkodin arjessa, riippuu paljolti kasvattajan omasta perehtyneisyydestä ja tavasta toimia. Osallisuus oli henkilökunnan virallisessa yhteisessä keskustelussa Keskustan päiväkodissa ensimmäisen kerran tässä kehittämishankkeessa. Vihreä lippu -kansion ohjeistus osallisuudesta on tavoiteltava ja haasteellinen tulevaisuuden kuva.

Vihreä lippu -toiminta perustuu osallistuvaan ympäristökasvatukseen, itse tekemällä ja kokemalla opetellaan ongelmanratkaisukykyä ja kriittisyyttä. Oppimistilanteiden tulisi aina olla kytkettyjä lasten kokemusmaailmaan. Ympäristövastuulliset teot vaativat kokemuksen omista vaikutusmahdollisuuksista ja luottamuksesta omiin kykyihin. (Vihreä lippu 2012, A23). Oikeus osallistua tuo myös mu-

kanaan vastuun ja velvollisuuksia. Osallistumisen tavoitteita Vihreä lippu -toiminnassa on kahdenlaisia; oppimisprosessiin liittyviä ja toiminnan vaikuttavuuteen liittyviä. Oppimisprosesseissa on tavoitteena tuottaa osallisuuden, voimaantumisen ja valtautumisen kokemuksia; oppia tietoja ja taitoja. Osallistumisen tavoitteena on myös muutoksen aikaan saaminen ja vaikuttaminen. Vihreä lippu -toiminnassa tämä näkyy päiväkodin ympäristökuormituksen tavoitteellisena vähentämisenä ja lasten oppimisprosessin tukemisenä. Aikuisen tehtävä on jakaa valtaa, kuunnella aidosti, kohdata ja käydä vuoropuhelua; nähdä lapset osaavina, pätevinä ja arvokkaina toimijoina. Osallistaminen on vaikeaa, aikuisen olisi helpompi tehdä itse. Itsenäisen ajattelun ja toiminnan käynnistämiseen ja tukemiseen käytetty aika säästyy tilanteessa, jossa aikuista ei tarvitakaan. Lapsen näkökulmasta osallistumisesta on kyse äänen kuulumisesta, vakavasti ottamisesta, oman roolin merkityksen lisääntymisestä. (Vihreä lippu 2012, B13.)

Lisääntynyt osallisuus näkyy arjessa yhteisöllisyyden, tasa-arvoisuuden ja viihtyvyyden lisääntymisenä. Kunnioitus ja arvostus puolin ja toisin kasvavat. Suunnitteluun ja toteutukseen osallistuminen lisää myös motivaatiota. Osallistumisen kautta opitaan tietoja, taitoja, kriittistä ajattelua, yhteisöön kuulumista, mielipiteiden ilmaisemista, toisten kuuntelemista ja keskustelemista. Osallistumisen esteistä ja epäonnistumisista keskustelu antaa mahdollisuuden oman toiminnan arviointiin ja kehittämiseen. (Vihreä lippu 2012, B14.)

Osallistumisen tulisi toteutua kasvatuksen, opetuksen ja toimintakulttuurin tasolla. Osallistumisen tasot vaihtelevat iän ja persoonakohtaisten erojen mukaan. Onkin tärkeää pohtia eri tilanteisiin ja erilaisille osallistujille sopivia tapoja toimia. Lasten osallistuminen opetuksen sisällön ja menetelmien suunnitteluun on harvinaista. Kokeilut ovat osoittaneet, että kun lapset ovat osallistuneet suunnitteluun, ilmapiirissä, viihtyvyydessä, motivaatiossa ja oppimistuloksissakin on saatu parannusta. Vihreä lippu -toiminta antaa mielekästä sisältöä osallistumiselle. Ympäristöön liittyvät käytännöt, suunnittelu, toteutus ja arviointi soveltuvat hyvin lasten osallisuuden kohteiksi myös pienillä lapsilla. (Vihreä lippu 2012, B15.)

Ympäristöraati koostuu toisilleen vieraista ja eri-ikäisistä lapsista. Ryhmäytymiseen tulisi käyttää aikaa, tutussa ryhmässä pienetkin uskaltavat sanoa sanansa. Raadin kokoontumisille tulisi olla riittävästi aikaa ja sen tulisi kokoontua riittävän

usein ja säännöllisesti. Näin ryhmä pysyisi yhtenäisenä ja toimintakykyisenä. Raadin kokoontuminen vaatii usein motivointia ja virittäytymistä ennen varsinaisen asian käsittelyä. Pienten lasten raadissa aikuisella on suurempi rooli, mutta silloinkin tulisi muistaa aito kuuleminen. Raadissa ja muussakin Vihreä lippu -toiminnassa lasten tulisi kokea itsensä osaaviksi, yhdenvertaisiksi toimijoiksi, joiden osallisuudella on merkitystä toiminnan onnistumiseen, jotta syntyy voimaantumisen ja valtautumisen kokemuksia ja halu toimia jatkossa. Tiedonkulku raadin ja muiden toimijoiden välillä on edellytys muiden osallisuudelle. (Vihreä lippu, B18.)

Yksi osallisuuden näkökulmista on arviointi. Erityisen tärkeää arviointi on silloin kun kaikki ei suju suunnitelmien mukaan. Arvioinnin ja pohdinnan tuloksena saadaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin; mikä meni pieleen, mitä olisimme voineet tehdä toisin, mitä opimme seuraavalle kerralle. (Vihreä lippu, B19.)

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET, TARKOITUS JA HANKKEESSA KÄYTETYT MENETELMÄT

Tässä kehittämishankkeessa käytetään toimintatutkimuksellista tutkimusstrategiaa. Kehittämishankkeen tavoitteena on tehdä ympäristökasvatuksen käsikirja Keravan keskustan päiväkotiin. Yhteisen tekemisen tarkoituksena on saada olemassa oleva tieto, taito ja tavat kaikkien ulottuville. Tarkoituksena on kerätä käsikirjaan myös olennaista uutta tietoa, jos se koetaan tarpeelliseksi. Vihreä lippu - päiväkodin ympäristökasvatuksen käsikirjan on tarkoitus helpottaa ympäristökasvatustyötä arjessa. Käsikirja on myös väline uusien työntekijöiden perehdyttämistä. Yhteisen tekemisen prosessin toivotaan myös sitouttavan ja innostavan työntekijöitä ympäristökasvatustyöhön. Näitä tavoitteita ja hankkeen tarkoitusta käsitellään vielä tässä luvussa toimintatutkimuksen piirteisiin peilaten. Osittain käsittely tuo esille kehittämishankkeessa käytettyjä menetelmiä, joihin palataan käsikirjan toteuttamisesta kertovassa luvussa 6.

Kehittämishankkeessa käytetään tutkimusstrategista toimintatutkimuksellista lähestymistapaa. Toimintatutkimuksessa voidaan käyttää erilaisia tutkimusmenetelmiä. Toimintatutkimukselle on ominaista toiminnan ja tutkimuksen tekeminen yhtä aikaa. Toimintatutkimuksella pyritään saamaan hyödyt käyttöön välittömästi. Toimintatutkimuksessa tutkimisen rinnalla tavoitellaan toiminnan kehittämistä. (Heikkinen 2007, 196.) Toimintatutkimuksella kehitetään uusia taitoja tai lähestymistapaa johonkin tiettyyn ongelmaan, jolla on suora yhteys käytännön toimintaan. Toimintatutkimus sopii tilanteeseen, jossa toiminnan avulla pyritään lisäämään sekä tietoa ja että ymmärrystä muutosta kohtaan. (Toimintatutkimus 2007.) Käytössä ovat pääosin laadulliset menetelmät. Alkukartoitus ja arviointikysely sisältävät myös määrällisiä vastauksia antavia kysymyksiä.

Toimintatutkimuksessa toiminta ei ole mitä tahansa tekemistä, vaan erityisesti sosiaalista toimintaa, ihmisten välistä yhteistoimintaa. Toimintatutkimuksessa teoria ja käytäntö kulkevat käsi kädessä, oletetaan että teoria sisältyy käytäntöön ja päinvastoin. Tavoitteena onkin piilevän, hiljaisen tiedon jäsentäminen ja tietoisuuteen tuominen. (Heikkinen 2007, 197.)

Tässä kehittämishankkeessa toimitaan yhdessä koko Keskustan päiväkodin henkilökunnan kanssa pyrkien kohti yhteistä tavoitetta. Yhteisenä tavoitteena ei ole vain saada käsikirja tehtyä, vaan myös oppia hankkeen aikana niin uutta tietoa kuin herätellä olemassa olevaksi ja tärkeäksi osaksi arkea jo olemassa oleva tieto ja taito. Teoria kulkee suunnittelun ja tekemisen taustalla; on kysymys varhaiskasvatuksesta, esiopetuksesta, ympäristökasvatuksesta ja Vihreästä lipusta.

5.1 Reflektiivisyys

Reflektiivinen ajattelu on toimintatutkimuksen lähtökohta, sen avulla pyritään toiminnan ymmärtämiseen ja kehittämiseen uudella tavalla. Reflektoidessaan ihminen arvioi ja pohtii itseään, ajatustapojaan ja kokemuksiaan ikään kuin itsensä ulkopuolelta. Ihminen pyrkii saamaan ajatteluunsa ja toimintaansa uusia näkökulmia. Ihminen pohtii miksi ajattelee, niin kuin ajattelee ja miksi toimii, niin kuin toimii. (Heikkinen 2007, 202.) Osallistujat ottavat kantaa, keskustelevat, pohtivat ja tutkivat käytännön erilaisten toimien onnistumista. Reflektointi on samalla arviointi-prosessi, joka on syklin seuraavan vaiheen, askeleen pohjana. Reflektointi mahdollistaa oppimisen ja kehittymiseen. (Toimintatutkimus 2007.)

Toimintatutkimusta ajatellaan reflektiivisenä spiraalina, jossa toisiaan seuraavat suunnittelun, toiminnan, havainnoinnin ja reflektoinnin muodostamat kehät. Todellisessa elämässä ei kuitenkaan kuljeta näin selkeää spiraalin muotoa, vaan ongelmat ja sivukysymykset voivat kasvaa merkittäviksi ja muuttaa spiraalin suuntaa. (Heikkinen 2007, 202–204.) Sykliä, spiraalien uusien kierrosten aikana pyritään paraneviin tuloksiin. Toimintatutkimuksessa tavoitteet ja ongelmat muotoillaan yhdessä tutkimuksessa mukana toimivien kanssa. (Toimintatutkimus 2007.)

Tässä kehittämishankkeessa käytetään toimintatutkimuksen reflektiivisyyttä apukeinona, jotta päästäisiin toivottuihin tavoitteisiin. Kehittämishanke koostuu tarkkaan suunnitelluista osista. Jokaisessa vaiheissa suunnittelun ja tekemisen lisäksi näkyy arviointi ja oman ympäristökasvatukseen liittyvän tiedon ja taidon pohtiminen. Jokaisen hankkeen osan välissä on syntyneen materiaalin kokoamista ja arviointia, jonka tekeminen on opinnäytetyön tekijän tehtävä. Kehittämishankkeen seuraava vaihe alkaa edellisessä vaiheessa kootun tiedon tarkastelulla ja sen arvi-

oinnilla. Tämän kehittämishankkeen tuotoksena syntyvän Keskustan päiväkodin ympäristökasvatuksen käsikirjan sisällöt tarkentuvat vasta hankkeen edetessä.

Reflektiivisyyden tavoittelu on syynä opinnäytetyön tekijän tekemiin valintoihin hankkeen etenemisen suunnittelussa. Esikyselyn avulla saatiin jo ensimmäiseen työiltaan henkilökunnan toivoma sisältö. Sisältöä pystyttiin arvioimaan jo ensimmäisessä tapaamisessa.

5.2 Interventio

Perinteisesti tutkimuksessa tutkija on tutkimuksensa ulkopuolella, toimintatutkimuksessa tutkija on mukana yhteisössä, jota tutkii. Tutkija tekee itse aloitteita ja vaikuttaa näin yhteisöön. Tätä muutokseen tähtäävää väliintuloa kutsutaan muutosterventioksi. Tutkija on toimintatutkimuksessa toimiva osa ryhmää, joka tulkitsee sosiaalista tilannetta omasta, tai toimivan ryhmän näkökulmasta käsin, saavutettu tieto ei ole kovin objektiivista. Toimintatutkimuksessa saavutetaan tietoa, joka on tulkintaa vain kyseisestä näkökulmasta. (Heikkinen 2007, 205.) Tutkijan ja toimintaan osallistuvien ihmisten välisellä vuorovaikutuksella ja keskustelulla saadaan toimintatapoihin muutosta helpommin ja varmemmin kuin vain uuden toimintamallin tuomisella työyhteisöön (Kananen 2008, 83). Tutkijan on tarkkaan tiedostettava oma roolinsa tässä prosessissa. Tutkija kuuluu itse systeemiin, ei sen ulkopuolelle. (Toimintatutkimus 2007.)

Tässä kehittämishankkeessa tutkija, opinnäytetyön tekijä, tuo käsiteltäväksi yhteisesti tärkeiksi päätettyjä teemoja. Esikysely ja teoriatieto ohjaavat toiminnan suunnittelua. Tiedon keräämisen vaiheessa opinnäytetyön tekijä on tiedon kerääjä, kuuntelija. Kerätyn tiedon arviointi ja käsittely seuraavaa tapaamista varten on opinnäytetyöntekijän tehtävä. Opinnäytetyön tekijä on hankkeessa toisaalta aloitteellinen toisaalta vastaanottaja, joka vain käsittelee saamaansa tietoa. Tavoite on yhteinen, ”meidän yhteinen prosessi”.

5.3 Osallistavuus

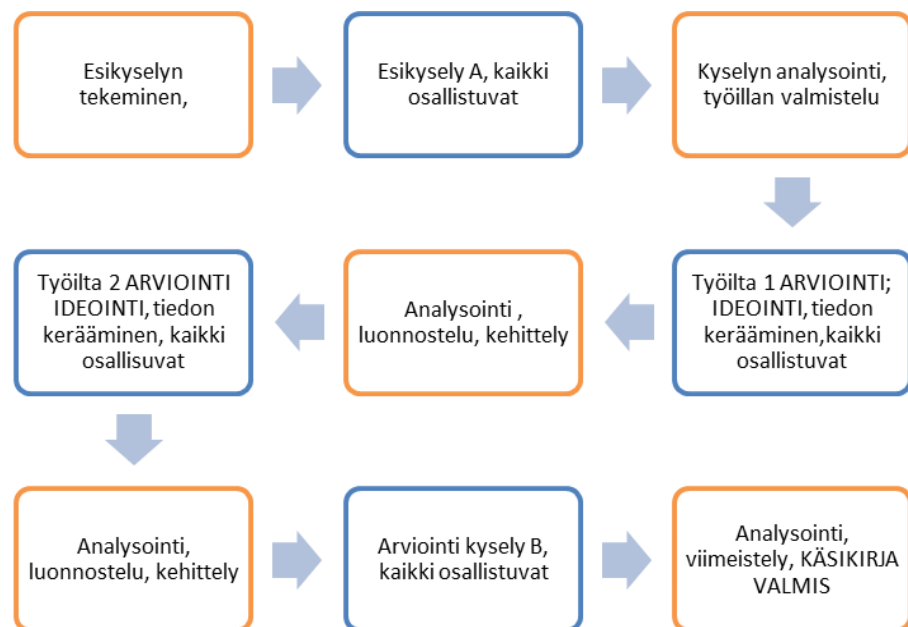
Yhteisössä tehtävässä toimintatutkimuksessa tavoitellaan mahdollisimman monen yhteisön jäsenen osallistumista tutkimukseen ja kehittämiseen. Hankkeessa tavoit-

tellaan aktiivista osallistumista tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin. Osallistavuus on myös avointa ja rehellistä keskustelua tutkijan ja toimijoiden kesken. Osallistavassa toimintatutkimuksessa vuorovaikutuksella haetaan toiminnan kehittymistä. (Heikkinen 2008, 32.)

Yhteisöllisyyden tunne on iso osa kehittämishanketta, jossa pyritään korostamaan Vihreä lippu -toiminnan yhdistävää roolia suuressa talossa, jossa muutoin lapsiryhmät toimivat pitkälti melko itsenäisinä yksikköinä. Yhteisellä tekemisellä pyritään saamaan työntekijät uskomaan omiin kykyihinsä ja toiminta mahdollisuuksiinsa. Pyritään käynnistämään muutos, jonka avulla rohkaistutaan kehittämään arkea omalta kannalta paremmaksi. (Heikkinen 2008, 20.) Yhteisen tekemisen ja yhteisen päämäärän eteen ponnistelemisen voidaan odottaa yhdistävän ja saavan henkilökunnan innostumaan aiheesta ja sitoutumaan toimintaan jatkossa paremmin.

6 KÄSIKIRJAN TOTEUTTAMISEN VAIHEET

Luvussa viisi käsitellään käsikirjan, oppaan toteuttamisen vaiheita. Tekstissä edetään todellisten tapahtumien järjestyksessä. Käsikirjan toteuttamisessa on osia, jotka tehtiin yhdessä päiväkodin henkilökunnan kanssa ja opinnäytetyön tekijän vastuulla olevia, lähinnä tiedonkeräämisen suunnittelua, tiedon arviointia ja käsittelyä sisältäviä osia. Kuviossa 6 yhteiset tekemiset näkyvät sinisellä ja opinnäytetyön tekijän vastuulla olevat oranssilla.

KUVIO 6. Käsikirjan toteuttamisen vaiheet

6.1 Esikysely

Esikysely (liite 4) testattiin useampaan otteeseen, ennen lopullista muotoa. Sanojen asettelua, kysymysten ymmärrettävyyttä katsottiin yhdessä. Sisältöä ja kysy-

mysten vastaavuutta toivottuun tietoon arvioivat päiväkodin johtaja ja kaksi kasvattajaa ympäristötiimistä Keskustan päiväkodista.

Esikyselyn tavoitteena oli saada prosessi käyntiin jo ennen ensimmäistä työiltaa. Esikyselyn ensimmäiset kaksi kysymystä toistuivat prosessin palautekyselyssä sellaisenaan. Kysymysten avulla pyrittiin saamaan mitattavissa oleva tulos prosesseille. Esikysely osoitettiin kaikille päiväkodin työntekijöille, kohderyhmän koko oli 29. Yksi työntekijöistä oli aloittanut työnsä samana päivänä kun kysely jaettiin, hänet ja myös lyhytaikainen sijainen päätettiin jättää kyselyn ulkopuolelle. Vastausprosentti esikyselyssä oli 100 %.

Esikysely lähti liikkeelle kokouksesta, jossa oli paikalla yksi kasvattaja jokaisesta päiväkodin lapsiryhmästä ja päiväkodin johtaja. Kokouksessa opinnäytetyöntekijä kävi läpi kehittämishankkeen tarkoitusta, suunnitelmaa ja aikataulua. Kokouksessa muutettiin toisen työillan ajankohtaa päällekkäisen koulutuksen vuoksi. Kyselykaavakkeen lisäksi jokainen sai palautuskuoren, jossa kaavake palautettiin määräaikaan mennessä sovituille henkilöille.

Kysymysten yksi ja kaksi määrällinen koonti tehdään raportissa arviointikyselyn vastaavien kysymysten kanssa rinnakkain kohdassa 6.4. Kysymyksessä kaksi pyydettiin nimeämään syitä ympäristökasvatuksen vaikeaksi kokemiseen. Useammassa vastauksessa (2–6 mainintaa) esiin tulleita asioita olivat ajanpuute sekä toiminnan suunnittelussa että toteuttamisessa ja suunnittelun vaikeus. Käytännön vinkkejä, ohjeistusta ja tietoa kaivattiin myös useammassa vastauksessa. Omat ajatukset ja omat tavoitteet liian korkeiksi koettiin kahdessa vastauksessa. Haasteellisuutta toimintaan tuo sitoutumisen epätasaisuus, joko oman mielenkiinnon puuttuminen tai se, etteivät kaikki sitoudu tekemiseen. Syitä ympäristökasvatuksen haasteellisuuteen mietittäessä alle 3-vuotiaiden lasten kanssa tehtävä ympäristökasvatustyö nousi usein esille.

*Aikaa usein on liian vähän, aikaa suunnitella ja valmistella.
Vinkkejä on vähän saatavilla.*

Iso talo aiheuttaa omat ongelmat, ja toisaalta lapsiryhmän ikä taso – pitää olla todella pientä ja yksinkertaista, helppoa ja arkeen kuuluvaa.

Kaikki eivät ole innokkaita, toimintaan pitäisi saada suunnitel-

tua ympäristökasvatus ”sisään”, ettei sitä koeta ylimääräiseksi.

Ehkä tulee välillä laitettua arkitavoitteet liian korkeiksi.

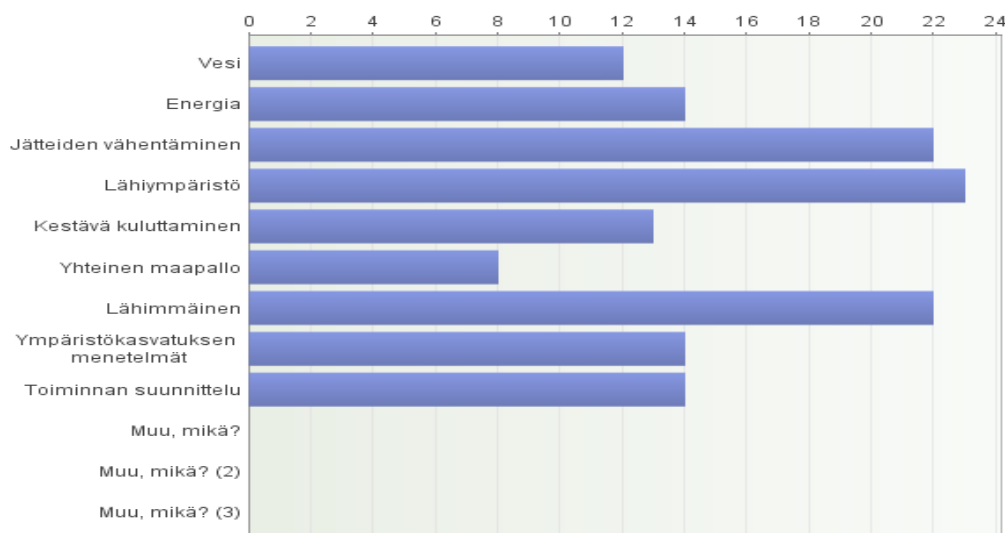
Ympäristökasvatuksen vaikeaksi kokemisen syinä tuli esille yksittäisissä vastauksissa seuraavia asioita: Vihreä lippu -toiminta koettiin liian konkreettiseksi ja mielikuvitusta kahlitsevaksi. Vihreän lipun kokeminen ylimääräiseksi toiminnaksi, aikuista väärään paikkaan sitovaksi ja tärkeämpien asioiden edelle liikaa meneväksi tekemiseksi olivat syitä haasteisiin ympäristökasvatuksessa. Yhdessä vastauksessa ympäristökasvatus koettiin mielekkääksi toiminnaksi jos se ei aiheuta ylimääräisiä ponnisteluja. Ylimääräisiä ponnisteluja aiheuttavat esimerkiksi räpätit. Räpätti on vanhasta lakanasta tehty pieni, pestävä, kertakäyttöinen käsipyyhe, jotka ovat olleet käytössä Keskustan päiväkodissa jonkin aikaa. Lapsilähtöisyyttä toivottiin lisää yhdessä vastauksessa. Yhdessä vastauksessa kyseenalaistettiin kysymyksen asettelu; onko Vihreä lippu -toiminta Keskustan päiväkodissa sama asia kuin arjen ympäristökasvatus? Arjen ympäristökasvatusta vastaaja ei kokenut vaikeaksi, mutta vastaus Vihreä lippu -toimintaa koskevaan kysymykseen olisi ollut toinen.

Ryhmässämme on niin paljon muuta, ihan päivittäiseen selviytymiseen liittyvää miettimistä, että ympäristöasiat eivät ole henk.koht tärkeistillani kärkipäässä.

Esim. räpätit vievät aikaa, lasten kiinnostus lopahti alkuunsa riipustamisen suhteen.. nykyään aikuiset laittavat räpätit kuivumaan, vie paljon aikaa. Ympäristökasvatus mielekästä silloin kun se kuuluu maalaisjärkisesti lapsiryhmän toimintaan ilman isompia ylimääräisiä ponnisteluja, arki on muutenkin kiireistä.

Toiminta saisi olla enemmän lapsilähtöistä, eikä aikuisen valmiiksi suunnittelemaa ja tarjoamaa.

..koska aikuiset joutuu raatiin ym. palaveriin työajalla ja aikuinen pois hankalistakin lapsiryhmistä ja lapset on kuitenkin yksönsasia päiväkodissa. Päiväkodin toiminnasta jää sen varjolla pois sellaisia toimintoja pois, esim. itsenäisyyspäivästä ei ole lapsille mitään järjestetty, sen sijaan vihreälle lipulle käydään ulkona laulamassa.

Kuvio 7. Kysymys 3. Valitse mielestäsi viisi tällä hetkellä arjessa tärkeintä teemaa, jotka oppaan ensimmäisessä versiossa mielestäsi pitää olla? Vastaajien määrä: 29

Kysymysten 3–6 vastausten avulla koottiin ensimmäiseen työiltaan oppaan alustava sisällysluettelo. Sisällysluettelon rungon pohjalle suunniteltiin ensimmäisen työillan sisältö. Kysymyksen kolme (kuvio 7) tuloksena nousivat tärkeimmiksi koetuiksi teemoiksi lähiympäristö, jätteiden vähentäminen ja lähimmäinen; jokainen niistä mainittiin vähintään 22 vastauksessa (n. 29). Seitsemän jatkokäsittelyyn pääsevän teeman joukkoon, edellisten lisäksi, nousivat energia, kestävä kuluttaminen, ympäristökasvatuksen menetelmät ja toiminnan suunnittelu; jotka oli mainittu kukin vähintään 13:sta vastauksessa.

Kysymyksessä neljä kysyttiin yksittäistä teemaa koskevan tiedon muotoa, millä tavoin tietoa olisi tarpeellista ja käyttökelpoisinta. Vastauksissa toistuu usein sanat: selkeä, arkeen siirrettävä, yksinkertainen, konkreettinen, käytännöllinen, suunnittelua helpottava. Yksittäisissä vastauksissa toivottiin mm. konkreettisia lapsentasoisia toimintatuokioita, joissa olisi huomioitu lasten ikä, lapsiryhmän rakenne ja hauskuus, jotain mitä olisi lapsille helppo kertoa ja näyttää. Faktatietoa toivottiin yhdessä vastauksessa mm. veden- ja energian kulutuksesta, maapallo ylikuormittumisesta. Meillä jo käytössä olevat toimivat tavat ja vuoden kiertokulussa tulevat Vihreä lippu -toiminnot toivottiin näkyviksi yksittäisestä teemasta.

Sellainen (tieto), joka on pienellekin lapselle yksinkertaista ja konkreettista kertoa ja näyttää.

Teemaa voisi avata ja esimerkkien avulla selkeyttää. Ei liian korkealentoista, vaan ihan yksinkertaisin esimerkein kertovaa.

Tieto, joka koskettaa arkea, niin silloin se tuntuu omakohtaiselta.

Kysymyksessä viisi haettiin muita arjen ympäristökasvatustyötä auttavia tekijöitä. Suunnitelmallisuus, motivointikeinot, kaikkien sitoutuminen, yhteiset raamit ja johdonmukaisuus, mukavaa tekemistä, ei taakka, teatteri, näytelmät, askarteluvinkit, valmiit paketit aihepiireittäin, yhdessä puhuminen, yhdessä tekeminen, ääneen sanominen, asioiden yhdistäminen, esim. pajoissa tehtäisiin isänpäivälahja, lyhyet lorut, laulut ja kirjat mainittiin toimintaa tukeviksi tekijöiksi. Vanhempien informoimiseksi ja motivoimiseksi toivottiin tietopakettia. Aika ja koulutus mainittiin myös vastauksissa. Huomaamattomiin arjen tilanteisiin toivottiin vinkkejä aikuiselle, miten tuoda esille ympäristöön liittyviä asioita.

Eri teemoista voisi olla valmiita toiminta esimerkkejä ja esimerkiksi pajat voisi keskittää niin, että kaikki tekisivät saman asian, joka tehtäisiin muutenkin esim. isänpäivä kortin.

Se auttaa, että puhutaan, tehdään yhdessä ja sanotaan ääneen, että sit hoksaa, että asiat on niitä pieniä tavallisia mitä me jo tehdään.

Oma aktiivisuus ja kysyminen auttaa varmasti, sillä tietoa pk:sta löytyy.

Jos kaikki olisivat 100 % mukana, mutta jo kokemus osoittaa, että epärealistista.

Kysymys kuusi lisättiin esitestauksen tuloksena. Ympäristötiimin jäsenien vaihtamisen tempoa on mietitty usein, olisiko nopeammalla kierrolla positiivinen vaikutus asenteisiin. Kyselyn vastaukset osoittavat, että tiimin jäsenyys on tuonut lisää tietoa ja tietoisuutta, ymmärtämystä asian tärkeydelle. Tiimissä on ollut mahdollisuus osallistua suunnitteluun ja sanoa mielipiteensä asioista. Yksi vastaajista kertoo osallistuvansa tekemisiin päiväkodissa sovitusti, vaikka omassa elämässä ei koekaan ympäristöasioita niin tärkeiksi. Yksittäisissä vastauksissa esille

tulleita, mutta silti ajatuksia herättäviä asioita olivat: se ettei pysty/ehdi osallistumaan kaikkeen ja välillä ympäristötiimin ulkopuolella oleminen antaa kaivattua etäisyyttä. Yksi vastaajista pohtii myös, sitä että onko päiväkotit yksin vastuussa lapsen ympäristökasvatuksesta. Jäsenyydellä näyttäisi olevan pääsääntöisesti positiivinen vaikutus kasvattajan asenteeseen Vihreä lippu -toiminnan suhteen. Keskustan päiväkodissa tiimin jäsenyys on toki, ainakin periaatteessa, perustunut vapaaehtoisuuteen, jolloin voidaan olettaa, että tiimin jäseneksi halukas on kiinnostunut ympäristöasioista ja myös saa enemmän itselleen tiimin jäsenyydestä. Tiimin jäsenten vaihtumisesta on varmasti syytä pohtia jatkossa suunnitelmallisemmaksi.

En ole ollut, sillä kaikkeen ei ehdi vaikka kiinnostaisikin. Tieto on kulkenut hyvin ryhmässämme.

Olen ollut ja olen nyt. Madaltanut kynnystä sanoa oma mielipide (kyse ei siis ole ”salaseurasta”). Antaa ymmärrystä ymmärtää ettei se ole niin vaikeaa.

Olen ollut ja ymmärrän asian tärkeyden vahvemmin kuin aikaisemmin.

Olen. Ei ole vaikuttanut juurikaan. Teen työmaalla asiat kuten on sovittu, vaikka en kotona olisikaan niin tarkka.

Tiedostan paremmin Vihreä lippu -toiminnan tarpeellisuuden, mutta samalla jään miettimään päiväkodin lopullista roolia, jos se jää vain päiväkodin harteille.

Kysymyksessä seitsemän kysyttiin vastaajan odotuksia kehittämishankkeelle. Mitä etua tai haittaa vastaaja kokee oppaan tekemisestä olevan. Oppaan odotetaan tuovan apua suunnitteluun ja ideoita, työvälineitä ja tukea käytäntöön. Oppaalle asetetaan odotuksia myös perehdyttämisen ja vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön työvälineenä. Yksittäisissä vastauksissa tulevat esille mukava yhteinen tekeminen ja ajan hermolla oleminen. Oppaalla koetaan myös yhdessä vastauksessa olevan positiivinen vaikutus päiväkodin imagoon. Oppaan toivotaan tulevan käytöön arkeen jokaiseen osastoon ja näin se yhtenäistää päiväkodissa tehtävää ympäristökasvatus toimintaa ja toivottavasti sitouttaa myös. Oppaan tekemisen prosessin haitat vastauksissa keskittyvät pitkälti ajan käyttöön. Iltatyönä tehdyt tunnit ovat pois lapsilta päiväaikana. Koska henkilökuntaa on paljon, on pois otettavia

tuntejakin paljon. Motivaation löytyminen ja isossa porukassa tekemisen onnistuminen huolestuttivat yksittäisiä vastaajia. Negatiivisen asenteen ennustettiin yhdessä vastauksessa lisääntyvän, jos hanke työllistää liikaa.

Koen, että siitä on vain pelkästään hyötyä: *uusille työntekijöille informoiva ja sitouttava. *vanhoille työntekijöille ryhdistävä ja sitouttava. *lapsille tulevaisuuden tekemistä. *vanhemmille tietoa.

Toivon, että opas tulisi joka osastoon arjen käyttöön (ei tarvitsisi aina etsiä jostain). Kaikki sitoutuu tekemiseen, ideointiin ja toteutukseen. Työntekijöiden kallisarvoista omaa aikaa menee, iso talo $\mapsto$ monta ylityötuntia pois otettavaksi.

Haitat: työiltojen tuntien tasaaminen on pois arjen pyöryksestä. Edut: arjen apuväline uusien työntekijöiden perehdytyksessä ja asian ymmärtämisessä ja sisäistämisessä, pystytään ajan hermolla, vaikuttaa positiivisesti päiväkodin imagoon.

Suoraan sanoen en näe paljonkaan etua oppaan tekemisessä. Hyvä asia, mutten tiedä voiko päiväkotit nykyistä enempää kierrättää, jos kaikki eivät ole 100 % ”kierrättäjiä”. Kaikki teemapäivät /pajaviikot on hyvä mieleen palautus aika-ajoin, mutta opas... olisiko ”nippelitiedon” keräämistä kansien väliin, joka sitten pölyntyisi, joka ryhmän hyllyllä muiden mukana ja muutama yksilö yrittäisi joskus jotain toteuttaa.

En odota suuria, hankala isolla porukalla.

Odotan selkeää tietopakettia, siitä on vain hyötyä kaikille!! Kiva kun teemme sen yhdessä.

Alkukartoituksen viimeisen kysymyksen oli tarkoitus tuottaa oppaaseen käytännön läheisyyttä ja työntekijöiden oman jäljen tuntua. Unelmien ympäristöpäiväkohti tarinoista opinnäytetyöntekijä kokosi yhden yhteisen unelman, tarinan, utopian oppaan alkuun.

6.2 Työilta 1, olemassa olevan tiedon kerääminen

Ensimmäisen työillan tavoite oli saada kerättyä olemassa oleva tieto, taito ja tavat paperille. Työiltaan kokoontui koko Keskustan päiväkodin henkilökunta. Ensimmäisen työillan ohjelma ja illan ryhmätyötehtävä näkyvät liitteessä 1.

Työilta aloitettiin klo 17 varsinaisen työpäivän jälkeen. Tilaisuus aloitettiin henkilökunnan omista ajatuksista opinnäytetyöntekijän kokoamalla utopialla unelmien ympäristöpäiväkodista. Seuraavaksi avattiin tekemisen tarkoitusta ja illan kulkua. Teoriapohjasta käsiteltiin ympäristökasvatuksen käsitettä ja Palmerin ajatusta ympäristökasvatuksen osa-alueista. Aikaisemman tutkimuksen tuoma tieto oli myös esillä. Lasten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuden merkitys nousi keskusteluun tutkimusten valossa ja varhaiskasvatuksen painopistealueena, ennakoitiin näin seuraavan työillan sisältöä.

Iltaa jatkettiin alkukartoituksen tuottaman tuloksen avaamisella. Käytiin läpi prosenttiosuuksia ympäristökasvatuksen merkitykselliseksi kokemista ja arjen ympäristökasvatuksen vaikeaksi kokemisen syitä. Alkukartoituksen määräämät sisältöalueet katsottiin ja aloitettiin ryhmätöiden valmistelu ohjeistuksen läpikäymisellä.

Työskentelyryhmät ensimmäiseen työiltaan opinnäytetyöntekijä valitsi tarkoin, tavoitteena oli sekoittaa yhdessä työskentelevät ihmiset eri ryhmiin, koska näin saatiin jokaiseen lapsiryhmään vähintään kolmeen sisältöalueeseen perehtynyt työntekijä. Työryhmien jaossa ajatuksena oli myös sekoittaa työntekijöitä niin, että työryhmissä olisi pitkään Keskustan päiväkodissa työskennelleitä ja hiljattain taloon tulleita. Sekoitetaan vanhaa ja uutta verta. Myös ammattiryhmiä pyrittiin jakamaan tasaisesti ryhmiin. Jokainen osallistuja sai työiltaan tullessaan tarran rintaansa, jossa oli oman nimen perässä kuva, joka osoitti ryhmän mihin kyseinen henkilö kuuluu. Ryhmille oli valmiiksi osoitettu työskentelytila ja tilassa valmiina tarvittava materiaali ja ohjeistus kirjattuna paperille.

Jokainen pienryhmä sai avattavakseen yhden teeman, jota lähdettiin avaamaan ensin ideariihimenetelmällä. Ideariihen tavoitteena on tuottaa nopeasti ja spontaanisti ideoita ja ajatuksia, jotka vasta myöhemmin arvioidaan. Menetelmä on sovelias niin teoreettisten kuin käytännön ongelmien käsittelemiseen. Ideariihimenetelmä kannustaa osallistumaan ja innostaa luovaan ajatteluun. (Ideariihimenetelmä 2012)

Ideariihen lähtökohdaksi, pohdinnan perusteeksi oli teemaan liittyviä kysymyksiä: mitä on tehty, miten on tehty, miksi on tehty, miten näkyy arjessa, mitä käytäntöjä, tietoa, taitoa on jo olemassa. Mahdollisimman paljon ajatuksia ja ideoita siitä mitä on jo.

Ideariihen avulla kerätty tieto koottiin miellekartaksi teeman ympärille. Åbergin (2007,60) mukaan käsitekartalla ja miellekartalla on selkeä ero. Työillassa ei haluttu tehdä miellekartan tekemistä liian vaikeaksi. Miellekartalla kerättiin tässä kehittämishankkeessa tietoa niin kuin käsitekartalla laajemmissa tutkimuksissa. Molemmat ovat tapa selvittää ja ilmaista ajatuksia, ajattelua ja oppimista (Åberg 2007, 60). Käsitekartta sopii tutkimusmenetelmäksi kun halutaan selvittää tutkittavien ajattelun peruskäsitteet ja miten käsitteet liittyvät ajattelussa toisiinsa. Käsitekarttoja voidaan käyttää oppimisen ja ajattelun seuraamiseen ja edistämiseen (Åberg 2007, 65). Käsitekarttojen validius tutkimusmenetelmänä riippuu kahdesta asiasta: miten hyvin käsitekartta kuvaa tutkittavien ajattelua ja miten hyvin ajatukset käsitekartassa vastaavat ulkopuolista todellisuutta (Åberg 2007, 68). Miellekartta, mindmap on käsitekartan sukulainen joka on käsitekarttaa joustavampi ja vähemmän muodollinen väline jäsenellä käsityksiä. Miellekartan tekemisessä ei ole hierarkkisia vaatimuksia. (Meisalo, Sutinen & Tarhio 2000, 100–101.)

Ryhmätöiden valmistuttua jaettiin vielä kotitehtävät (liite 2) työiltojen välissä tehtäväksi. Yksi tehtävistä oli lapsiryhmittäin toteutettava loru, laulu, riimi, räppi, arvoitus, pieni tarina tai muu vastaava; teksti annetusta sisältöalueesta. Nämä tekstit tulivat kunkin sisältöalueen kohdalle käsikirjaan. Tekstien tekemisessä toivottiin lasten olevan mukana, jolloin heidänkin jälkensä saadaan oppaaseen näkyville. Toinen tehtävä oli henkilökohtainen, siitä teemasta mitä kukin oli tekemässä, oli tavoitteena löytää pieni toimintavinkki lapsille päiväkodissa toteutettavaksi ja oppaaseen lisättäväksi. Jos ryhmätyön aiheena olivat suunnittelu tai ympäristökasvatuksen menetelmät sai valita itse teeman vinkilleen. Kolmas tehtävä oli tutustua ennen seuraavaa työiltaa Vihreä lippu–projektin vaiheisiin ja Vihreä lippu–periaatteisiin. Työilta päättyi viimeiseen ponnistukseen, jossa jokainen kiersi ryhmien tekemät mindmapit ja merkkasi sydämellä omasta mielestään kaksi tärkeintä kohtaa kustakin teemasta. Eniten sydämiä keränneet kohdat näkyvät oppaassa jokaisen teeman kohdalla. Sydämellä merkityt kohdat ovat erityisen tärkeitä asioita Keskustan päiväkodissa.

Työillan tuloksena syntyi seitsemän miellekarttaa, joiden kunkin sisältö oli ryhmänsä tuottama ja siis pääsääntöisesti sisälsi niitä asioita mitä Keskustan päiväkodissa jo toteutetaan, tai joihin ainakin pyritään. Suunnittelu ryhmän tehtävä oli pohtia, minkälainen suunnittelu olisi tarpeellista ja tarvitaanko siihen jotain apu-

välineitä esimerkiksi valmiita kaavakkeita. Ympäristökasvatuksen menetelmiä käsitellyt ryhmä pohti Keskustan päiväkodissa käytössä olevia toimivia ympäristökasvatuksen menetelmiä. Kerätty tieto siirrettiin sellaisenaan oppaaseen.

6.3 Työilta 2, osallisuus uuden tiedon keskiössä

Toisen työillan tavoite oli ensimmäisessä työillassa kerätyn tiedon rinnalle kerätä tietoa ja toimintatapoja osallisuuden käsitteen ympärillä olevan tiedon läpikäymisen jälkeen. Tarkoituksena oli kerätä käsikirjaan myös olennaista uutta tietoa, jos se koetaan tarpeelliseksi. Toisen työillan ohjelma ja illan ryhmätyötehtävä näkyvät liitteessä 3.

Toisen työillan sisältö alkoi hahmottua yhteisessä palaverissa päiväkodin johtajan kanssa jo ennen ensimmäistä työiltaa. Ensimmäisen työillan suunnittelussa opinnäytetyöntekijä huomasi, aikaisemman tutkimuksenkin esille nostaman osallisuuden merkityksen. Osallisuus on yksi Vihreä lippu -toiminnan peruseriaatteista. Keskustelussa päiväkodin johtajan kanssa selvisi, että osallisuuden kehittäminen on nostettu myös Keravan kaupungin varhaiskasvatuksen yhdeksi keskeiseksi painopistealueeksi kuluvalle kaudella. Osallisuuden käsitteleminen toisen työillan keskiössä yhdistää tämän hankkeen kiinteästi Keravan varhaiskasvatuksen tavoitteisiin. (Sylvander 2013). Aikaisempi suunnitelma Vihreä lippu -toiminnan kaikkien viiden periaatteen käsittelemisestä toisessa työillassa vaihtui osallisuuden valitsemiseen työillan keskiöön. Opinnäytetyöntekijän päätös sai perustelunsa aikaisemmasta tutkimuksesta ja osallisuuden roolista Vihreä lippu -toiminnassa. Valintaa vahvisti tieto siitä, että osallisuus on varhaiskasvatuksen painopistealueena Keravalla.

Ilta aloitettiin oppaan sen hetkiseen versioon tutustumisella. Oppaassa oli jo ensimmäisen työillan aineistosta tehdyt koonnit ja teoria osuus. Vanhemmille toivottiin esikyselyssä tietopakettia, sen sisältöä ja tarvetta pohdittiin yhdessä henkilökunnan kanssa. Päätettiin yhdessä, että oppaasta voi kerätä haluamansa osat vanhempien tiedotteeseen, jossa osansa tulee olemaan myös käsittelyssä olevalla temalla ja siihen liittyvällä toimintasuunnitelmalla, jota ei voi etukäteen kirjoittaa. Oppaan päivittäminen keskusteltiin ja päätettiin myös tässä vaiheessa. Oppaan päivittäminen tapahtuu aina Vihreä lippu -prosessin lopussa, samaan aikaan rapor-

tin kirjoittamisen kanssa. Oppaan päivittämisestä on vastuussa Vihreä lippu -tiimi. Käsitellyistä teemasta kirjataan oppaaseen olennainen, elämään jäävät käytänteet ja tarpeelliseksi koettu teorian tieto.

Toisen työillan keskiössä oli osallisuuden ja Vihreä lippu -kansiossa olevan tiedon yhdistäminen siihen tietoon, taitoon ja tapoihin, mitä ensimmäisessä työillassa kerättiin. Osallisuutta lähestyttiin ensin teorian avaamisella. Teoriaosuuden pohjana oli luvun neljä sisältö. Ryhmätöihin lähdettiin samoissa tarkkaan harkituissa ryhmissä kuin ensimmäisessä työillassa. Ryhmät saivat mietittäväkseen, osallisuuden olemassa olon pohtimisen kunkin teeman kohdalla. Ryhmillä oli materiaalina, Vihreä lippu -kansioista osallisuus osuus, kustakin teemasta tiivistelmät ja ensimmäisen työillan tuotos. Suunnittelu ryhmä sai erityistehtäväkseen pohtia ympäristötiimin ja -raadin toiminnan kehittämistä osallistavampaan suuntaan. Osallisuuden pohtiminen näin laajasti lyhyessä ajassa osoittautui haasteelliseksi. Kysymyksen olisi pitänyt olla rajatumpi, jotta siitä selkeästi saisi vastauksia kunkin teeman ympärille. Opinnäytetyöntekijän ajatus oppaassa osallisuuden näkymisestä, jokaisessa teemassa omana osionaan ei se suhteen toteutunut, mutta herkkuisimmat ajatukset koottiin yhdeksi osallisuus ajatuksia sisältäväksi sivuksi osallisuus osioon oppaassa. Osallisuus on laaja ja pohtimista vaativa asia, jota ei yhden kokoontumisen aikana tyhjentävästi voitu selvittää. Osallisuus on varmasti tulossa jatkossa isompaankin käsittelyyn mahdollisesti jo seuraavana suunnittelupäivänä, kokemus osallisuuden ajatuksiin tuomisesta ja asian avaamisesta oli kuitenkin positiivinen. Aikaan saatu materiaali säästetään yhteisellä sopimuksella mahdollista jatkokäsittelyä ajatellen.

Toinen ryhmätyötehtävä oli osallistavan kasvattajan olennaisten ominaisuuksien ja taitojen pohtiminen. Jokainen ryhmä pohti ryhmän mielestä viisi tärkeintä osallistavan kasvattajan ominaisuutta, joita verrattiin Tiina Piironen (2007) kirjaamiin osallistavan kasvattajan ominaisuuksiin. Piironen luettelemat kasvattajan ominaisuudet ja taidot oli kirjattu taululla oleville papereille. Kukin ryhmä liitti omat viisi ominaisuuttaan Piironen ajatusten alle, jos taululta omaan ominaisuuteen sopiva ajatus löytyi. Jos Piironen kirjaamista ajatuksista ei löytynyt ryhmän kirjaamaa ominaisuutta, sai siitä tehdä oman kohtansa. Vielä ennen kotiin lähtemistä osallistavan kasvattajan muotokuvaa käytiin yhdessä läpi. Oppaaseen päätyi kerä-

tyistä ominaisuuksista lista, johon yhdistyi Keskustan päiväkodin henkilökunnan ajatus ja Piironen ajatus osallistavan kasvattajan taidoista.

6.4 Arviointikysely

Arviointikysely (liite 5) suunniteltiin rinnakkain esikyselyn kanssa. Esitestauksessa kyselyt olivat yhtä aikaa. Arviointi kyselyn kaksi ensimmäistä kysymystä toistui samanlaisina kuin esikyselyssä. Ajatuksena oli, että saataisiin näkymään kehittämishankkeen aikana tapahtuneita muutoksia asenteessa ja toiminnassa tapahtuvan tiedon lisääntyminen näkyisi ympäristökasvatuksen vaikeaksi kokemisessa. Jossain määrin näin kävikin. Tulosten mukaan asenteet ympäristökasvatusta kohtaan tulivat hieman myönteisemmiksi. Ympäristökasvatuksen toteuttamisen kokemisessa opinnäytetyöntekijän oletus oli, että prosessi tuo varmuutta ja lisää kokemusta omasta osaamisesta. Tiedon lisääntyminen näkyikin tässä tutkimuksessa vaikuttavan toisinpäin. Pääsääntöisesti aikaisemmin ympäristökasvatuksen helppoksi kokeneiden määrä tippui reilusti. Tulosta ei toisaalta voi kovasti ihmetellä, sillä ympäristökasvatuksen sisältöjä avattiin runsaasti ja osallisuuden käsittelemisen ja pohtimisen tuo haasteita lisää kokeneellekin kasvattajalle. Määrällisiä Arviointikyselyn kysymyksiä tarkastellaan tässä luvussa vielä kysymys kerrallaan.

Määrällisten kysymysten tulosten tarkastelussa on syytä huomioida että taulukoiden numeeriset arvot antavat tuloksia, joille ei ole tehty määrällisestä tutkimuksessa vaadittavia tilastollisia analyyskejä. Saatujen pienten erojen merkitys esimerkiksi keskiarvossa ei voida väittää olevan merkitseviä. Tuloksissa voi tarkastella ääripää kokemusten määrää.

Taulukko 1. Kysymys 1. Kuinka tärkeäksi koet Vihreä lippu -toiminnan Keskus-
tan päiväkodissa? Vastaajien määrä: esikyselyssä 29 /100 %, palautekyselyssä 25 / 86 %

Esikysely Palautekysely	Ei ollen- kaan tärkeää	Ei kovin tärkeää	Siltä väliltä	Tärkeää	Erittäin tärkeä	Yhteensä	Keski- arvo
koko päiväkodin toiminnassa	0 / 0 %	4 / 14 %	5 / 17 %	17 / 59 %	3 / 10 %	29 / 100 %	3,66
	0 / 0 %	0 / 0 %	8 / 32 %	14 / 56 %	3 / 12 %	25 / 100 %	3,8
oman lapsiryhmän toiminnassa.	0 / 0 %	5 / 17 %	8 / 28 %	14 / 48 %	2 / 7 %	29 / 100 %	3,45
	0 / 0 %	2 / 8.33 %	8 / 33.33 %	12 / 50 %	2 / 8.33 %	24 / 100 %	3,58
omassa toiminnassasi.	1 / 3 %	2 / 7 %	8 / 28 %	16 / 55 %	2 / 7 %	29 / 100 %	3,55
	0 / 0 %	3 / 12 %	9 / 36 %	11 / 44 %	2 / 8 %	25 / 100 %	2,48
Yhteensä	1 / 1 %	11 / 13 %	21 / 24 %	47 / 54 %	7 / 8 %	87 / 100 %	3,55
	0 / 0 %	5 / 6.8 %	25 / 33.8 %	37 / 50 %	7 / 9.4 %	74 / 100 %	3,62

Esikyselyn kysymyksen 1 tuloksena voidaan todeta, että 69 % päiväkodin henkilökunnasta koki ympäristökasvatuksen tärkeäksi tai erittäin tärkeäksi osaksi koko päiväkodin yhteistä toimintaa ennen oppaan tekemisen prosessia. Taulukossa 1 voidaan nähdä esikyselyn ja arviointikyselyn tulokset rinnakkain. Arviointikyselyssä vastaava prosentti oli 68 %. Oman lapsiryhmän toiminnassa ympäristökasvatusta ei koettu aivan yhtä tärkeäksi. Esikyselyssä tärkeäksi tai erittäin tärkeäksi omassa lapsiryhmässään ympäristökasvatuksen koki 55 % vastaajista. Palautekyselyssä vastaava prosentti oli 58 %. Muutokset ovat pieniä, mutta huomioitavaa tässä kysymyksessä on, että ympäristökasvatuksen kokeminen ei ollenkaan tärkeäksi tai ei kovin tärkeäksi on vähentynyt runsaasti. Koko päiväkodin tasolla

alkukyselyssä ympäristökasvatusta ei tärkeäksi kokevia oli 14 %, palautekyselyssä 0 %. Oman lapsi ryhmän toiminnassa ympäristökasvatuksen ei ollenkaan tärkeäksi tai ei kovin tärkeäksi kokemisen prosentit olivat: esikyselyssä 17 % ja palautekyselyssä 8.3 %. Omassa toiminnassa vastaavat prosentit olivat 10 % esikyselyssä ja 12 %. Palautekyselyyn vastaaminen vaati enemmän aikaa kuin esikyselyyn vastaaminen, koska piti tutustua myös oppaaseen. Oppaita ei ollut arviointi vaiheessa jokaiselle ryhmälle omaa, jolloin opas kiersi kahden tai kolmen lapsiryhmän välillä, yhdelle oppaalle lukijoita tuli enimmillään 11. Aikaa lukemiseen oli 8 arkipäivää, mikä tarkoittaa sitä, että opas ei saanut jäädä unohduksiin toiseen ryhmään. Talvilomat vaikuttivat myös henkilökunnan läsnäoloon. Näihin syihin peilaten palautekyselyn vastausprosentti oli hyvä.

Taulukko 2. Kysymys 2. Koetko ympäristökasvatuksen vaikeaksi? Vastaajien määrä: esikyselyssä 29 / 100 % ja palautekyselyssä 24 / 83 %.

Esikysely Palautekysely	En juuri koskaan	Joskus	Siltä väliltä	Usein	Lähes aina	Yhteensä	Keskiarvo
yksilötoiminnassa	10 / 34 % 2 / 8,33 %	11 / 38 % 14 / 58,33 %	4 / 14 % 6 / 25 %	4 / 14 % 2 / 8,33 %	0 / 0 % 0 / 0 %	29 / 100 % 24 / 100 %	2,07 2,33
pienryhmätoiminnassa	8 / 27,6 % 1 / 4 %	13 / 44,8 % 17 / 71 %	6 / 20,7 % 5 / 21 %	2 / 6,9 % 1 / 4 %	0 / 0 % 0 / 0 %	29 / 100 % 24 / 100 %	2,07 2,25
koko lapsiryhmän toiminnassa	7 / 24 % 0 / 0 %	11 / 38 % 11 / 46 %	6 / 21 % 11 / 46 %	5 / 17 % 2 / 8 %	0 / 0 % 0 / 0 %	29 / 100 % 24 / 100 %	2,31 2,63
koko päiväkodin tasolla	4 / 14 % 0 / 0 %	14 / 48 % 11 / 29 %	9 / 31 % 12 / 50 %	1 / 3,5 % 5 / 21 %	1 / 3,5 % 0 / 0 %	29 / 100 % 24 / 100 %	2,34 2,92
Yhteensä	29 / 25 % 3 / 3 %	49 / 42 % 49 / 51 %	25 / 22 % 34 / 35 %	12 / 10 % 10 / 10 %	1 / 1 % 0 / 0 %	116 / 100 % 96 / 100 %	2,2 2,53

Toisen kysymyksen vastaukset (taulukko 2) osoittavat, että ympäristökasvatuksessa koetaan vähiten vaikeuksia yksilö ja pienryhmätoiminnassa. Esikyselyssä 72 % vastaajista koki ympäristökasvatuksen vaikeaksi harvoin tai joskus kun puhuttiin yksilötoiminnasta tai pienryhmätoiminnasta. Arviointikyselyssä vastaavat prosentit olivat: yksilötoiminnassa 66.6 % ja pienryhmätoiminnassa 75 %. Suuremmasta määrästä lapsia puhuttaessa vaikeuksia koettiin hieman enemmän koko lapsiryhmän tai koko päiväkodin tasolla. Ympäristökasvatuksen vaikeaksi koki, ei koskaan tai joskus, 62 % vastaajista. Arviointikyselyssä vastaavat prosentit olivat: koko lapsiryhmän toiminnassa 46 % ja koko päiväkodin yhteisessä tekemisessä 29 %. Esikyselyssä oli selkeästi nähtävissä, että mitä suurempi lapsiryhmä oli, sitä vaikeammaksi ympäristökasvatus koettiin. Keskiarvoja katsottaessa tilanne on

sama prosessin jälkeen, mitä isompi ryhmä sen haasteellisemmaksi ympäristökasvatuksen toteuttaminen koetaan. Huomioitavaa on, että prosessi ei tuonut helppouden tunnetta, itse asiassa keskimäärin ympäristökasvatus tunnetaan nyt hieman haasteellisemmaksi kuin ennen prosessia. Voi todeta, että ääripäät ovat vähentyneet. Palautekyselyssä ympäristökasvatuksen ”ei juuri koskaan” vaikeaksi kokevien määrä oli tippunut esikyselyn 25 %:sta palautekyselyn 3 %:n.

Taulukko 3. Kysymys 3. Arvioi kouluarvosanoin oppaan sisältöä, ulkoasia ja käytettävyyttä. Vastaajien määrä: 25

	4	5	6	7	8	9	10	Yhteensä	Keskiarvo, (mediaani)
sisältöä	0	0	0	2	6	12	5	25	8,8 (9)
ulkoasua	0	0	1	1	4	12	7	25	8,92 (9)
käytettävyyttä	0	0	0	2	9	8	6	25	8,72 (9)
Yhteensä	0	0	1	5	19	32	18	75	8,81 (9)

Itse opasta, tuotosta arvioitiin kouluarvosanoin. Arvioinnin kohteena olivat oppaan sisältö, ulkoasu ja käytettävyyys. Taulukossa kolme näkyvät kysymyksen tulokset. Kysymyksen alla olevassa avoimessa perustelu kohdassa eniten nousivat esille (10/25) helppolukuisuus ja selkeys. Sisällön koettiin olevan myös riittävä, toimintavinkit saivat positiivisen maininnan viidessä vastauksessa. Oppaan fonttia kehoitettiin yhdessä vastauksessa miettimään uudelleen. Perehdyttämisen apuvälineenä opas mainittiin kahdessa vastauksessa. Kirjoitusvirheitä oppaasta löytyi jonkin verran, joihin kiinnitettiin erityistä huomiota oppaan viimeistä versiota valmistellessa.

Peruspaketti jokaiselle kasvattajalle, jos ei tiedä asioista voi kritisoida omaa aktiivisuutta.

Selkeä, riittävän vähän lukemista, helpottaa perehdyttämistä.

Sisältö on laaja, ulkoasu helposti luettava, värikäs, innostava. Asia-asiat, vinkit sekä talon omat ideat vuorottelevat mukavasti

...parasta on henk.kunnan ja lasten tuottamat toimintavinkit. Jos ja kun opas tulee osastoon, tulee sitä varmasti käytettyä.

Taulukko 5. Arvioi kouluarvosanoin kokemustasi tämän kehittämishankkeen osalu-
alueista. Vastaaajien määrä: 25

	4	5	6	7	8	9	10	Yhteensä	Keskiarvo, (mediaani)
tekemisen sisällöstä	0	0	0	6	7	12	0	25	8,24 (8)
työtavoista	0	0	0	5	10	10	0	25	8,2 (8)
aikataulusta	0	1	4	5	7	7	1	25	7,72 (8)
esikyselystä	0	0	1	5	10	8	1	25	8,12 (8)
työillasta 1	0	0	0	8	6	7	2	23	8,13 (8)
työillasta 2	0	0	0	10	5	7	2	24	8,04 (8)
arviointi kyselystä	0	0	1	5	11	8	0	25	8,04 (8)
hyödystä itsellesi	0	0	3	6	8	6	2	25	7,92 (8)
hyödystä työyhteisölle	0	0	1	5	8	8	3	25	8,28 (8)
Yhteensä	0	1	10	55	72	73	11	222	8,08 (8)

Kehittämishanketta arvioitiin kouluarvosanoin arviointikyselyssä (taulukko 5). Prosessista pyrittiin erottelamaan merkityksellisiä osia, joita oli tarpeellista arvioida erikseen. Avoimessa perustelu kohdassa nousi neljässä vastauksessa esille työiltojen tehokkaat ja toimivat järjestelyt ja tehokas tapa toimia. Aikataulu sai sekä positiivisia, että negatiivisia vastauksia. Aikataulu sai myös numeerisissa vastauksissa eniten hajontaa. Toisaalta iltatyö koettiin liian raskaaksi kokonaisen työpäivän jälkeen, toisaalta työmäärä työn kanssa yhtä aikaa tehtäväksi koettiin sopivaksi. Kahdessa vastauksessa koettiin tekeminen hyvin hyödylliseksi sekä itselle, että työyhteisölle. Yhdessä vastauksessa oli myös näkökulma, jossa vastajalle asia on tuttua ja jauhaminen tuntui kyllästyttävältä.

Hienoa, että kaikki pääsivät osallistumaan ja vaikuttamaan. Pääsi itekin heti perille oppaan sisällöstä! Oli helppoa lukea opasta, kun oli itse ollut tekemässä.

Meillä on päiväkodissa asioita, jotka menevät ympäristöasioiden edelle.

Olisiko työryhmä riittänyt asiaa pohtimaan, 2 työiltä ehkä liioittelua.

Monipuolinen, hyvin rakennettu kokonaisuus, edennyt loogisesti. Sopiva määrä osallistumista työn ohessa.

Palautekyselyssä kysyttiin vielä ehdotuksia ja vinkkejä korjausvinkkejä oppaalle ennen sen käyttöön ottoa. Tässä kysymyksessä tulevat esille kirjoitusvirheet, joita moni lukija oli työstä löytänyt. Yhdessä vastauksessa kaipailtiin sisällysluetteloon alaotsikoita. Yhdessä vastauksessa nostettiin esille fontin valinta, joka harkittiin ja vaihdettiin oppaan lopulliseen versioon.

Viimeinen kysymys palautekyselyssä oli ruusujen ja risujen antaminen oppinäytetyön tekijälle. Eniten kiitosta saivat työiltojen suunnitelmallisuus, niihin perusteellisesti perehtyminen ja valmistautuminen, oman sitoutumisen ja innon näkyminen työtä tehdessä. Lisäksi yksittäisissä vastauksissa mainittiin luontevuus, mielenkiintoisuus ja vastaajan oman ajattelun herääminen. Yhdessä vastauksessa tuotiin esille myös se, että työyhteisö on osallistunut panoksellaan työn tekemiseen.

.. on nähdyt paljon vaivaa, ollut sydämellään mukana ja lopputulokset on upea, mutta lisäksi asia vienyt valtavasti muun työyhteisön aikaa ja työpanosta.

6.5 Keskustan päiväkodin eko-opas

Keskustan päiväkodin eko-opas on valmiina 37 sivua sisältävä värikäs tietopaketti. Opas on koottu PowerPoint -pohjalle, koska sen tekeminen on ollut vaivatonta ja helppoa. Tulevaisuudessa päivittäminenkin onnistuu helposti ilman suurempaa tietoteknistä osaamista. PowerPoint pohjalla opasta, tai sen osia voidaan helposti käyttää sellaisenaan tai muokattuna esimerkiksi koulutus tarkoituksessa. Sen alkuun on koottu teoretietoa Vihreä lippu -ohjelmasta, sen periaatteista, prosessin kulusta ja Keskustan päiväkodin Vihreä lippu -historiasta. Alkuosassa on myös tiiviit tietopaketit ympäristökasvatuksesta ja lapsen osallisuudesta. Osallisuus asiaa käsiteltiin henkilökunnalle hankkeen yhteydessä ensimmäisen kerran ja se on monelle uutta asiaa ja vaatii ajattelutyötä ja toiminnan tiedostamista. Osallisuuden kohdalla on pyritty tuomaan konkreettisia ja heti käyttöön otettavia esimerkkejä, jotka auttavat arjessa. Osallisuus tuotiin ajattelun tasolle vähän pintaa raapaisten. Keskustan päiväkodissa käytetyt ympäristökasvatuksen menetelmät saavat oman lukunsa suunnittelun tueksi tehtyjen kaavakkeiden rinnalla.

Oppaan toinen osa, teema-osa, sisältää Keskustan päiväkodin henkilökunnan mielestä keskeisimmät päiväkodin arkeen liittyvät ympäristökasvatuksen teemat; jätteiden vähentäminen, lähiympäristö, lähimmäinen, energia ja kestävä kulutus.

Yksittäisestä teemasta on pyritty kertomaan päiväkodissa käytössä olevat toimintatavat ymmärrettävästi ja selkeästi. Jokaisen teeman kohdalla on myös tiivis tietopaketti teeman teoriasta. Opas päättyy lukuun, jossa on kirjattuna oppaan päivittämisen suunnitelma; kuka päivittää oppaan ja milloin.

Opas on tarkoitus ottaa käyttöön Keskustan päiväkodissa viimeistään kesälomien jälkeen syksyllä 2013 uuden Vihreä lippu -kauden alkaessa. Uusi Vihreä lippu -projekti alkaa tuolloin uuden teeman valitsemisella. Syksy tuo tullessaan päiväkotiin uusia lapsia perheineen ja mahdollisesti uusia työntekijöitä, tarvetta oppaalle tuolloin on.

7 POHDINTA

7.1 Hankkeen luotettavuus, pätevyys ja eettisyys

Reliaabeliudella tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta, kykyä antaa ei sattumanvaraisia tuloksia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231). Toimintatutkimuksen pyrkimyksenä on saada muutosta aikaan, jolloin uusintatutkimuksen ei odotetakaan tuovan samoja tuloksia (Heikkinen & Syrjälä 2008, 148).

Tutkimuksen validius tarkoittaa sen tutkimusmenetelmien ja mittarien toimivuutta juuri halutun asian mittaamisessa. Tutkijan täytyy pohtia esimerkiksi esittämiensä kysymysten ymmärrettävyyttä ja sitä antavatko ne yksiselitteisesti vastauksen haluttuun tietoon. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.) Heikkinen ja Syrjälä (2008, 148) pohtivat validiteetin hankaluutta toimintatutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa. Todellisuuteen vertaaminen sosiaalisessa toiminnassa, joka pyrkii rakentamaan ja kehittämään arkea on mahdotonta.

Validiutta pohdittiin tässä hankkeessa kyselykaavakkeiden tekemisen vaiheessa. Esikysely ja arviointikysely esitettiin kolmella kasvattajalla, joista kaksi työskentelee Keskustan päiväkodissa. Yksi kasvattajista on juuri itse sosionomiksi valmistunut, joten mielessä oli kirkkaana oman tutkimuksen tekemisen problematiikka. Yksi esitestaajista on graafinen suunnittelija, jonka kanssa kävimme läpi kieltä, kysymysten ymmärrettävyyttä ja loogisuutta ja vähän ulkoasuakin. Keskustan päiväkodin johtaja luki myös kyselyt. Esitestauksen perusteella tehtiin viimeiset muutokset kyselyihin. Esikyselyyn lisättiin kysymys ympäristöimiin kuulumisesta ja sen vaikutuksista asenteisiin.

Vaikka edellä mainittuja termejä ei haluttaisi, tai voitaisi, käyttää on toimintatutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä arvioitava. Heikkinen ja Syrjälä (2008,149) tekevät arviointia historiallisen jatkuvuuden, dialektisuuden, reflektiivisyyden, toimivuuden ja havahduttavuuden kautta. Toiminta ei ala tyhjästä, eikä pääty koskaan. Historialla on merkityksensä toimintaan jota tässäkin kehittämishankkeessa on avattu ja jonka pohjalle kehittämishanke rakennettiin. Hankeraportin luotettavuutta parantaa tarkka kuvaus tutkimuksen toteuttamisesta: etenemisestä, olosuh-

teista, ajankohdasta, paikasta, häiriötekijät, virhetulkinnoista jne. (Hirsjärvi ym. 2009, 232.)

Tutkijan reflektiivisyys; oman roolin ja oman ajattelun kehittymisen pohdinta on tärkeää. Reflektiivinen tutkija pyrkii pohtimaan omia mahdollisuuksiaan ja rajoituksiaan. Oman aikaisemman kokemuksen, tiedon ja taidon tunnistaminen, toisaalta esille tuominen ja toisaalta muiden äänen kuuleminen omien ajatusten ohi, korostuvat toimintatutkimuksessa. (Heikkinen & Syrjälä 2008, 152–153.) Tutkijan omat toimet ja itsearviointi ja tulkintojen perustelut tuodaan julki (Hirsjärvi ym. 2009, 232). Oman suhteen rakentumista tutkittavaan aiheeseen on pohdittu luvussa 6.4.

Dialektisuudella tarkoitetaan erilaisten ajatusten hyväksymistä ja esiintuomista. Toimintatutkimuksen raporttiin pyritään kirjaamaan keskustelun monet näkökulmat, myös ongelmakohdat (Heikkinen & Syrjälä 2008, 155). Toimivuuden tarkastelu perustuu toiminnan hyötyjen ja osallistujien voimaantumisen arviointiin. Onnistunut kehittämishanke saa osallistujan uskomaan omaan tietoonsa, taitoonsa ja vaikutus mahdollisuuksiinsa. Toimivuusperiaatteeseen kuuluu läheisesti eettisen näkökulman pohtiminen. Tutkija pohtii tutkimuksen vaikuttavuutta tutkittaviin, tutkijaan ja yhteisöön. Toisaalta tulos on myös se, että todetaan tutkittava tekeminen toimimattomaksi käytännössä, jolloin sen jatkaminen on osoitettu turhaksi. (Heikkinen & Syrjälä 2008, 157–158.) Raportissa on pyritty tuomaan esille myös ne ongelmakohdat, joissa tyytymättömyyttä eniten esiintyy. Kehittämishankkeen tavoitteena oli tuoda helpotusta arkeen ja vaikuttaa asenteisiin ympäristökasvatusta kohtaan. Ensimmäinen työilta osoittaa, että tietoa, taitoa ja olemassa olevia tapoja on olemassa runsaasti. Ryhmätyönä kerätty tieto sisälsi pitkälti samoja asioita, samaa tietoa kuin Vihreä lippu -kansiossa. Toinen työilta tuo lisää haastetta ympäristökasvatukseen osallisuuden tavoittelun muodossa. Toinen työilta sisältöinen käsitteli myös ympäristökasvatuksen luontevaa paikkaa osallisuuden toteuttamisessa päivähoitossa. Osallisuuden käsitteleminen siirsi ympäristökasvatusta lähemmäs Keravan kaupungin varhaiskasvatuksen painopistealueita. Jos osallisuuden kehittäminen nähdään tärkeänä varhaiskasvatuksessa, voidaan ympäristökasvatus nähdä osallisuuden toteuttamisen välineenä, sisällön tärkeyttä tietenkään unohtamatta. Ajatuksena, että vaikka ei välittäisi ympäristökasvatuksen

sisällöstä, niin osallisuuden tavoitteisiin jokaista kasvattajaa sitovat kaupungin yhteiset painopistealueet, tavoitteet.

Havahduttavuus toimintatutkimuksessa tarkoittaa tutkijan kykyä kirjata tutkimuksen kulku todentuntuisesti ja rehellisesti raporttiin. Uskottava kerronta saa lukijan ymmärtämään, uskomaan tutkimuksen tavoitteisiin ja mahdollisesti avaa lukijalle uusia näkökulmia. (Heikkinen & Syrjälä 2008, 160.) Kehittämishankkeen kulku ja siihen vaikuttavat tekijät on pyritty kirjaamaan raporttiin. Tuloksissa on pyritty kirjaamaan myös kriittiset näkökulmat rehellisesti ja tarkasti.

Kehittämishankkeen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin pohjalla on Lahden ammattikorkeakoulun toiminnallisen opinnäytetyön kriteerit. Hankkeen eteneminen suunniteltiin huolellisesti, pyrkien kuitenkin jättämään siihen tilaa prosessin suunnan tai sisällön muutokselle. Hankkeen kulku on pyritty tallentamaan kirjalliseen muotoon tarkasti ja rehellisesti. Tiedonhankinnassa on suhtauduttu kriittisesti lähteisiin, on pyritty hankkimaan tuorein tieto ja ensisijaiset lähteet.

Toimintaan ja tekemiseen osallistuneet Keskustanpäiväkodin työntekijät eivät yksilöinä erotu raportissa, heillä on ollut mahdollisuus nimettömänä tuoda julki mielipiteitään. Osallistuminen hankkeeseen ei täysin ollut vapaaehtoista, koska se on kirjattuna Keskustanpäiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaan kehittämishankkeena, johon kaikki osallistuvat työnsä puolesta. Kyselyihin vastaaminen oli vapaaehtoista.

Laadullinen tutkimus vahvistettiin määrällisin elementein alku- ja arviointi kyselyssä, joissa pyrittiin saamaan hankkeelle mittareita. Kehittämishankkeessa on otettu mukaan kaikki, joita kehittämistyö koskettaa. Määrällisten kysymysten kohdalla on kysymys siksi kokonaistutkimuksesta. Koska ei ole tarvinnut valita joukosta mahdollisimman populaatiota vastaavaa otosta, määrällisten kysymysten ulkoinen validius on selvää. (Kananen 2012, 168–169.) Sisältövaliditeetti tarkoittaa, että mittarit mittaavat juuri sitä, mitä on haluttu niiden mittavan. Mittareiden validius perustuu perusteluihin ja järjestelmälliseen dokumentointiin. Kehittämistutkimuksessa muutokseen liittyvät mittarit ovat tärkeitä kun tavoitteita arvioidaan. (Kananen 2012, 169–170.)

7.2 Tulosten hyödynnettävyys ja jatkotutkimuksen aiheet

Kehittämishanke ja eko-opas ovat tärkeitä Keskustan päiväkodissa tehtävän ympäristökasvatustyön kannalta. Tuki kasvattajalle ja pienikin kasvu ympäristökasvattavuudessa on hyvästä. Tämä kehittämishanke voi toimia mallina ja esimerkkinä tavasta, jolla Vihreä lippu -toimintaa voidaan lähteä kehittämään eteenpäin. Tuntemukset, jotka nousivat esille Sihvosen (2009) tutkimuksessa, ovat varmasti todellisia muissakin Vihreä lippu -yksiköissä, ainakin Keskustan päiväkodissa. Pitää olla keinoja, päästä eteenpäin ja saada uusi innostus. Keskustan päiväkodin eko-opas ei sellaisenaan palvele toista Vihreä lippu -päiväkotiä, koska sen sisältö lähtee Keskustan päiväkodissa tehdystä vuosien työstä ja siinä vastataan juuri tämän päiväkodin henkilökunnan tarpeisiin. Prosessin merkitys on valtava, eli pelkän oppaan siirtäminen toiseen päiväkotiin saa oppaan vain pölyttymään kaapissa. Se ei silloin ole oma, eikä tunnu tarpeelliselta. Tämä Keskustan päiväkodin opas on Keskustan päiväkotiin tarkoitettu. Kehittämishankkeeseen kannattaa muidenkin lähteä, hankkeen mallina tämä on mahdollista sellaisenaan kopioida.

Looginen seuraavan tutkimuksen aihe on oppaan käyttöönotto ja siitä kokemuksen ja kehittämistarpeiden kerääminen. Tavoitteena on, että opasta päivitetään säännöllisesti aina Vihreä lippu -prosessin päättyessä. Oppaaseen lisätään läpi käydystä teemasta olennainen ja jatkoa varten tarpeellinen tieto, tavat ja tottumukset. Päivittäminen tulee ajankohtaiseksi kun seuraava teema on läpi käyty vuoden puolentoista päästä, jolloin uudelle prosessille on taas otollinen hetki. Päivittäminen voisi hyvin olla aiheesta kiinnostuneen opiskelijan opinnäytetyö. Käsikirjan sisällön suhdetta todelliseen tekemiseen päiväkodissa voisi myös uudessa tutkimuksessa tarkastella. Ympäristökasvatuksen moninaisuus jätti minuun jälkensä monellakin erilaisella tavalla ja siitä lisätutkimukseen olisi aiheita vaikka ja paljon. Ympäristökasvatuskäsitteen tutkiminen, käsitteen kehittymisen seuraaminen ajansaatossa olisi mielenkiintoista.

Minussa heräsi myös kriittinen ympäristökasvattaja luettuani esimerkiksi maakasvatus, kirjaa, joka kritisoi monella tavoin viime vuosikymmenien ympäristökasvatusta, lähinnä sen tuloksen takia; Ihmisten toiminta ei ole kasvatuksesta huolimatta muuttunut ympäristöä säästäväksi ja ekologisesti kestäväksi, päinvastoin vauhti kiihtyy kokoajan. Maakasvatus korostaa vaikuttamista ja ongelmien ratkaisujen

keksimistä ja niiden mukaan toimimista, todellista muutosta toiminnassa, ei vain paperilla. Van Matre (2010,19) pitää itse asiassa nykyistä ympäristökasvatusta vain vallitsevaa järjestelmää tukevana ja kesytettynä pikku puuhasteluna. Maa-kasvatuksen ja kestäväen kehityksen kasvatuksen samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksien tutkiminen olisi mielenkiintoista.

Aikaisemman tutkimuksen valossa ympäristökasvatuksessa korostuu sen ehkä vaikein osa-alue, osallisuus. Osallisuuden merkitys ympäristökasvatuksessa on tiedetty jo kauan, mutta se on nousut tapetille vasta tällä vuosituhanella. Miksi vasta nyt?

Osallisuuden pohdinta aloitettiin Keskustan päiväkodissa tämän kehittämishankkeen myötä. Osallisuus on kulmakivi Vihreä lippu -toiminnassa ja myös Keravan kaupungin varhaiskasvatuksen painopistealue kaudella 2012–2013. Osallisuus nostettiin näkökulmaksi käsitellessä oppaan sisältöalueita. Miten Keskustan päiväkodissa on osallistettu ja miten osallisuutta voitaisiin jatkossa lisätä. Osallisuus nousi merkittäväksi periaatteeksi, koska sitä haluttiin käsitellä laajemmin. Osallisuuden rinnalla ovat muut Vihreä lippu – ohjelman periaatteet; ympäristökuormituksen vähentäminen, kestäväen kehityksen kasvatus osana jokapäiväistä arkea, jatkuva parantaminen: pitkäjänteisyys ja suunnitelmallisuus ja yhteistyö ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Toivottavasti muut periaatteet saavat jatkossa oman osuutensa suunnittelussa ja pohdinnassa. Osallisuuden tutkiminen ja kehittäminen varhaiskasvatuksen arjessa olisi tarpeellista ja mielenkiintoista.

Osallisuus vaati toteuttamisen vaikeudestaan johtuen erityistä huomiota myös Keskustan päiväkodissa. Tämä osallisuus keskustelun avaus oli vasta pinnan raappaisu, joka toivottavasti sai kasvattajat pohtimaan asiaan ja ehkä jopa perehtymään asiaan lisää.

7.3 Hanke aikaisemman tutkimuksen valossa

Raitilan (2008) Jyväskylän yliopistossa tekemä Retkellä. Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen -väitöskirja kyseenalaistaa perinteisen luonnon ja ympäristötiedon varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksen pohjana. (Raitila 2008,11.) Keskustan päiväkodin ympäristökasvatuksen kehittämishankkeessa tuotiin esille

ympäristökasvatuksen monia osa-alueita ja niiden yhtäaikaista toteuttamista ja tärkeyttä. Lasten osallisuuden merkitys nousi tärkeään rooliin hankkeessa. Lasten oman lähiympäristön, tässä tapauksessa kaupunkiympäristön merkitys, tuli esille erityisesti lähiympäristö teeman kohdalla.

Toinen väitöstutkimus joka käsittelee ympäristökasvatusta on Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina, ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Koskinen (2008) tutkimuksessaan keskittyy ympäristökansalaisuuteen, joka yhdistää ympäristökasvatuksen ja kansalaisyhteiskunnan samaan termiin. Koskinen peräänkuuluttaa vaikuttamisen mahdollisuuksia; jos nuorelta tai lapselta odotetaan ympäristövastuullisia tekoja, pitää hänellä olla mahdollisuus vaikuttaa. (Koskinen 2008, 14.) Osallisuus haluttiin opinnäytetyntekijän toimesta nostaa hankkeessa alkuperäistä suunnitelmaa suurempaan rooliin. Tämä johtui nimenomaan aikaisempien tutkimuksien osoittamasta, Vihreä lippu -ympäristöohjelman vahvistamasta, tiedosta sen merkittävästä roolista. Keravan kaupungin varhaiskasvatuksen tämän toimintakauden painopisteenäkin oleva osallisuus sai kehittämishankkeessa sille kuuluvan paikan.

Osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet nousevat esille myös Koistisen ja Kulmalan (2011) Pro gradu -tutkielmassa. Tutkielma on nimeltään Oppilaiden osallisuus Vihreä lippu -projektin raadissa. Tässä tutkielmassa oli tavoitteena selvittää oppilaiden kokemuksia raadin toiminnasta ja vaikutusmahdollisuuksista raadin kautta (Koistinen & Kulmala 2011, 2). Pohdinnassaan Koistinen ja Kulmala (2011,81–83) toteavat, että vaikuttamisen mahdollisuuksia tarvittaisiin lisää. Osallistuminen ja osallisuus toteutuvat vain osittain. Oppilaiden osallisuutta ja osallistumista pitäisi parantaa. Osallistuminen, osallisuus ja yhteistyö ympäröivään yhteiskuntaan ovat myös Keskustan päiväkodissa niitä haasteellisia Vihreä lippu -toiminnan vaatimuksia. Osallisuuteen erityisesti on pyritty tällä kehittämissankkeella saamaan lisää tietoa. Lasten osallisuuden toteuttaminen vaatii kasvattajalta ajattelua ja mahdollisesti toimintatavan muutosta perinteisestä kasvatusajattelusta eteenpäin. Osallisuuden tärkeyden keskustelu on avattu ja ajattelulle annettu materiaalia mm. osallistavan kasvattajan ominaisuuksia ja taitoja pohtimalla.

Sihvosen (2009) pro gradu -tutkielma on nimeltään Ympäristökasvatus Vihreä lippu -ohjelman päiväkodissa. Sihvonen tutki tutkielmassaan yhden kestäväällä

tasolla olevan päiväkodin ympäristökasvatustyötä. Tutkielman tarkoitus oli saada tietoa päiväkodin henkilökunnan arvoista ja käsityksistä suhteessa ympäristökasvatukseen. Sihvonen pyrki saamaan käsityksen tämän kyseisen päiväkodin henkilökunnan ajatuksista ympäristökasvatuksen käsitteistä, sisällöistä, menetelmistä ja tavasta suunnitella ja arvioida tehtyä työtä. Tavoitteena oli myös arvioida Vihreä lippu -ohjelmaa varhaiskasvatuksen työvälineenä ja arvioida sen vaikutusta ympäristökasvatustoimintaan tässä päiväkodissa. (Sihvonen 2009, 38.) Sihvosen pro gradu -tutkielma olisi voinut olla alkuperäinen syy kehittämishankkeen tekemiseksi.

7.4 Tutkijan haasteet ja onnistumiset

Jo teoriapohjaa varten tehdyssä tiedonhankinnassa törmäsin toistuvasti ympäristökasvatukseen kriittisesti suhtautuviin teksteihin. Ympäristökasvatusta on tehty kaksi vuosikymmentä, eikä kasvatuksen tuloksena ole syntynyt vastuullisemmin käyttäytyviä aikuisia. Jos kaikki maailman ihmiset käyttäisivät luonnonvaroja samalla tavalla kuin me suomalaiset tarvitsisimme yhteensä neljä maapalloa jotta luonnonvaroja olisi tarpeeksi (Rohweder 2008, 24). Ajatus pysäyttää ja alun hämmennyksen jälkeen ymmärrän kriittisen ajattelun paremmin. Ymmärtävä ja tiedon täyttämä luontosuhde ei riitä jos teot eivät vastaa ajatuksia. Ihmisen hyvinvointi nyt ja tulevaisuudessa on kestävä kehityksen tavoitteena: taloudellista kasvua ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta ei voida tavoitella luonnon ehdoilla. Ekosysteemin pitäisi antaa rajat, paljonko se pystyy kantamaan. (Rohweder 2008, 25.) Näitä asioita kun pohtii, miettii helposti, että ollaan jo niin pitkällä ja niin kaukana siitä miten asioiden pitäisi olla, että kannattaako yrittää!

Lapsen oma rooli ympäristövastuulliseksi kansalaiseksi kasvamisessa korostuu. Lapsen täytyy saada itse kokea ja kokeilla, itse oivaltaa ja ymmärtää, luonnossa ja luonnon kautta. Irrallisten asioiden oppiminen ja opettaminen tässäkin on turhaa, kaikki pitää pystyä sitomaan lapsen kokemusmaailmaan. Luonnon merkitys lapsen kasvun ja kehittymisen kaikkiin osa-alueisiin ei saisi unohtua luonnon suoje-
lun tiimellyksessä. Kaiken vakavuuden ja uhkan ja vaatimusten keskellä pitää nauttia luonnosta luonnossa, pelkkä tiedollinen osaaminen ja ongelmien tuntemi-
nen paperilla ei riitä.

Koko prosessin ajan on ollut tunne, että jotain minussa liikahtaa, vaikka olenkin ollut ympäristökasvattaja aina henkeen ja vereen, jokin kuitenkin muuttuu. Ympäristökasvattaja minussa on kasvanut isommaksi ja perusteet työn tärkeydelle ovat syvemmällä. Ymmärrys on lisääntynyt ja sisäistynyt. Vaikka tekemiseni olisi sama nyt kuin aikaisemmin, sen tarkoituksen tiedostaminen on syvemmällä. On tunne, että on pääsemässä asian ytimeen. Esimerkiksi pienten lasten kohdalla ei olekaan olennaista montako litraa vettä säästy käsiä pestessä, vaan lapsen omat kokemukset vedestä, puhtaasta vedestä, käsien pesusta ja lapsen omat tunteukset, ajatukset ja sitä kautta lapsen oma ajatus veden tuhlaamisesta. Pitää itse ymmärtää miksi teot ovat tärkeitä. Minun täytyykin ottaa suunta oikealle raiteelle, ympäristökasvatuksen ei niinkään sisältöalueisiin vaan syvimpään ajatukseen ja lapsen osuuteen siinä. Mitä minä kasvattajana voin ja pystyn tekemään ja miten? Kasvattaja ei ole opettaja vaan mahdollistaja ja ajatuksen herättäjä, mutta miten saadaan niitä ympäristövastuullisia tekoja jatkossa enemmän. Ympäristökasvattajuus ja sen tarkempi tutkiminen olisi itsessään tutkimuksen aihe.

Osallisuutta, osallistumista on korostettu ympäristökasvatuksessa jo 70-luvulta: Miksi niin ei ole käynyt? Kasvattajana tiedän että osallistuminen ja osallisuus ovat vaikeita toteuttaa. Kun ohjeistus ja tekeminen tulevat ylhäältä päin, on kasvattajan helpompi suunnitella tekemisen sisältö. Kun vaihtoehtona on lasten toiveiden ja tarpeiden kuunteleminen, silloin ei voi tietää mihin päädytään. Tarvitaanko suunnitteluun silloin enemmän aikaa, joka jo nyt ainakin päiväkodissa on kortilla? Osallistumisen ja osallisuuden tulisi olla ikätasoista. Perinteinen kasvattajuus vaatii kehittymistä uuteen suuntaan. Varsinkin pienten lasten kanssa joutuu miettimään mitkä asiat ja tilanteet ovat sellaisia, että lapsi voi osallistua. Osallistuminen ja osallisuus eivät ole vain sitä että saa päättää, vaan yhteisöllistä keskustelua ja suunnittelua, jossa yhdessä suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan.

Opinnäytetyöprosessi itsessään on ollut mielekäs ja suuria kuoppia ei matkalla ole tullut vastaan. Yksin puurtaminen on ollut välillä todella yksinäistä, hyvine ja huonoine puolineen. Hyvä puoli yksin tekemisessä on se, ettei aikatauluja tarvitse tehdä, olen voinut edetä omaan tahtiin ajasta ja paikasta riippumatta. Yksin tekemisen huono puoli on, ettei toista mielipidettä ole. Omien ajatustensa kanssa voi olla kovinkin solmussa. Aikataulu on ollut joustava, olen voinut pitää viikkojenkin taukoja tekemisessä, jolloin tekstiin voi palata kuin uusin silmin.

Yhteinen tekeminen omalla työpaikalla on ollut helppoa, koska on tuntenut tilat, materiaalit, totutut tavat ja mukana olevat työkaverit. Olen pystynyt jakamaan ryhmätyöryhmiä tavalla, joka ei olisi mahdollista ihmisiä tuntematta. Se, että olen ollut opintovapaalla prosessin ajan, on antanut mahdollisuuden valmistautua ja suunnitella toimintaa riittävästi. Työpaikalta poissaolo on antanut varmasti myös kaivattua irtiotta arjen pyöryksestä, joka usein vie kokonaan huomion ympäristökasvatukselta ja on mahdollistanut oman sitoutumisen ja innon herättelyn maksimaalisella tavalla. Jossain vaiheessa mietin, että olenko liian tuttu ja liian profiloitunut tähän asiaan, jolloin minun vakuutteluni ympäristökasvatuksen tärkeydestä ei ole yhtä vaikuttavaa kuin ulkopuolisen ympäristökasvattajan vakuuttelu olisi. Se, että edelleenkin on olemassa ihmisiä, jotka suhtautuvat ympäristökasvatukseen kielteisesti hämmentää minua kovasti. Keskustan päiväkotia, on kuitenkin yli kymmenen vuotta mainostanut itseään ympäristöpäiväkotina, Vihreä lippu - päiväkotina. Jos sen koko henkilökunta ei vielääkään usko asian olevan niin tärkeä, että siihen kannattaa panostaa, niin miten muu yhteiskunta koskaan saadaan uskomaan ympäristön hyvinvointiin panostuksen kannattamiseen. Ympäristökasvatuksen voisi olettaa olevan statusta kohottava asia, sellainen jolla me vielä tänä päivänä erotumme muiden päiväkotien joukosta. Tulevaisuudessa toivottavasti jokainen päiväkotia hoitaa osuutensa ympäristökasvatuksesta, jolloin meille jää kunnia olla ollut aikaamme edellä. Liikuntapäiväkodissa tuskin kyseenalaistetaan vuosittain liikunnan merkitys. Tuskin sinne hakeutuu, tai otetaan työhön ihmisiä, jotka pitävät liikuntaa normaalin työn ylimääräisenä sisältönä, päivittäisenä painolastina.

Lapsista en olisi huolissani ollenkaan, vaan siitä miten aikuiset eivät anna seuraavalle sukupolvelle mahdollisuutta valita toisin. Markkinavoimat jylläävät, eikä media anna esimerkkiä vastuullisesta käyttäytymisestä, raha ja tuottavuus ratkaisevat. Palmer (1998, 274–275) listasi *Caring for the Earth - A Strategy for Sustainable Living* (IUCN/UNEP/WWF, 1991) strategiassa tuotuja velvollisuuksia, jotka osoittavat hyvin yhteisen vastuun ympäristöstä.

*Vanhemmat opettavat lapsensa kunnioittamaan toisia ihmisiä ja muita lajeja

* Kasvattajat sisällyttävät opetukseen ympäristön eettisen puolen.

- * Lapset auttavat vanhempiaan tulemaan tietoisiksi ja muuttamaan toimintatapaan, koulussa opittujen uusien ideoiden pohjalta.
- * Taiteilijat käyttävät luovuuttaan ihmisten inspiroimiseen, luonnon kunnioittamisen esille tuomiseen mediassa.
- *Tiedemiehet tuovat lisäymmärrystä ekosysteemistä, sen herkkyydestä ja kapasiteetistä suhteessa ihmisten tarpeisiin.
- *Lakimiehet arvioivat oikeusjärjestelmää ympäristöeettiseltä kannalta ja laativat lakeja ympäristön hyvinvoinnin ylläpitämiseksi.
- *Tekniikan osaajat, ekonomistit ja teollisuudesta vastaavat käyvät vuoropuhelua ympäristön kanssa ja ottavat huomioon uutta suunnitellessaan ympäristön eettiset puolet.
- *Poliitikot ja julkisen vallan kanssa työskentelevät tekevät tarpeelliset muutokset julkiseen politiikkaan ja huolehtivat että ohjeiden mukaan toimitaan.

Ympäristökasvatus saattaa edellisen listauksen jälkeen tuntua toivottomalta tuulimyllyjä vastaan taistelemiselta. Liian suurta kokonaisuutta arjessa ei kannata ajatella. Arki pitää olla mukavaa, täynnä löytämisen ja oivaltamisen iloa. Tiivistän ajatukseni ympäristökasvattajuudesta seuraavaan runoon.

Ympäristökasvattajan keväinen päivä

*Kun lapsi pysähtyy, haistaa kostean mullan tuoksun.
huomaa leikkipihassa oravan juoksun.*

*Lapsi saa rohkaisua, tilaa ja aikaa
huomata vuodenaikojen vaihtelun taikaa.*

*Hiekkalaatikkoon on muuttanut muurahainen.
Miksi on tuo ötökkä niin kovin nuhainen?*

*On tarjolla tutkimukseen luuppi ja kiikari.
”Missä on mikroskooppi?” kysyy viikari.*

*Ettei syy nuhaan vain tässä olisi,
niin hurjan likainen vesi purossa solisi.*

*Lapsi pohtii: ”Jos roskat maahan heitän,
tiedän, aikamoisen sopsan silloin keitän.”*

*Lapsi huutaa: "Tiedän itse, valita osaan,
tulkaa muutkin apuun!" pyytää huolissaan.*

*"Nyt ruvetaan töihin" keksi Martti.
Suunnitelman tekoon menee vartti.*

*Lapsista lapion hakee Mirja.
Pirkolle tärkeintä on löytää luontokirja.*

*Luukas pohtii puron suuntaa.
Pienin, Erkki istuu puun taa.*

*Vahtii sieltä sitä muurahaista,
vieläkin niin kovin nuhaista.*

*Löytyy jokaiselle tehtävä tärkeä,
joku voisi pohtia: "Onko tässä mitään järkeä?"*

*Me olemme vastuussa kaikki yhdessä,
lastemme kanssa käsi kädessä.*

*Muurahainen ja maapallo tarvitsevat nyt minua,
näitä runon lapsia ja myös sinua.*

LÄHTEET

- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2010:27. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf
- Heikkinen, H. 2007. Toimintatutkimus – Toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Juva: PS-kustannus, 196–211.
- Heikkinen, H. 2008. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korjattu painos. Helsinki: Hansaprint Direct Oy, 16–38.
- Heikkinen, H. & Syrjälä, L. 2008. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korjattu painos. Helsinki: Hansaprint Direct Oy, 144–162.
- Heinonen, T. & Luomi, A. (toim.) 2008. Ympäristökasvatuksen käsitteiden määrittelyluonnos. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus Oy [viitattu 19.10.2012]. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=93311&lan=fi>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Ideariihi. 2012. Jyväskylän yliopisto. Viitattu [21.12.2012] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/mit/tietotekniikan-opetuksen-perusteet/Opetusmenetelmista-ja-lahestymistavoista/Opetusmenetelmat/ideariihi>
- Kananen, J. 2008. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Jyväskylän yliopistopaino.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134. Tampereen Yliopistopaino Oy.

Keravan esiopetussuunnitelma 2011. Saatavissa:

http://www.kerava.fi/ep/tiedostot/Keravan_esiopetussuunnitelma_2011.pdf

Keravan varhaiskasvatussuunnitelma 2010. Saatavissa:

http://www.kerava.fi/ep/tiedostot/paivah_kvan_varhkasvsuunn.pdf

Keskustan päiväkodin esiopetuksen opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma vuodelle 2012–2013. Saatavissa Keravan keskustan päiväkodista.

Keskustan varhaiskasvatusyksikön varhaiskasvatuksen suunnitelma toimintakaudelle 2012–2013. Saatavissa Keravan keskustan päiväkodista.

Kestävä kehitys. 2008. Helsingin yliopisto. [viitattu 13.11.2012] Saatavissa:

<http://blogs.helsinki.fi/ymparistokasvatus/keskeisia-kasitteita/kestava-kehitys/>

Kierrätyskeskus. 2012. Ajankohtaista [viitattu 19.10.2012] Saatavissa:

http://www.kierratyskeskus.fi/yritys/ajankohtaista/ymparistokasvatukseen_liittyvia_termeja_kerataan_kasitys-hankkeessa.2411.news

[Koistinen, K & Kulmala, K. 2011. Oppilaiden osallisuus Vihreä lippu – projektin raadissa. Pro gradu-tutkielma. Opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö. Turun yliopisto.](#)

Koskinen, S. 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Väitöskirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Lasten osallisuus. 2012. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti.fi [viitattu

24.1.2013]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[fi-lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus#otsikko2](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus#otsikko2)

Meisalo, V., Sutinen, E. & Tarhio, J. 2000. Modernit oppimisympäristöt. Helsinki: Tietosanoma.

Mikä vihreä lippu. 2012. Suomen ympäristökasvatuksen seura ry [viitattu

19.10.2012]. Saatavissa: <http://www.ymparistokasvatus.fi/vl/mika>

- Mitä ympäristökasvatus on. 2012. Suomen ympäristökasvatuksen seura ry [viitattu 19.10.2012] Saatavissa: <http://www.ymparistokasvatus.fi/mita-ymparistokasvatus-on>
- Mustonen, P. 2012. Vihreä lippu – tiimin jäsen. Keskustan päiväkotia, Kerava. Haastattelu 28.11.2012.
- Palmer, J.A. 1998. Environmental education of the 21st century: Theory, practice, progress and promise. London: Routledge.
- Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Helsinki: Kuunnelkaa meitä – Lasten osallisuushanke 2006–2007/ Mun vuoro – Lasten osallisuushanke 2009–2011. Saatavissa: http://www.munvuoro.fi/cms/wp-content/uploads/Tiina_Piironen_Ohjaajan_opas_lasten_osallistavien_ryhmien_ohjaamiseen1.pdf
- Raitila, R. 2008. Retkellä. Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/18551>
- Raittila, R. 2011. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 208–218.
- Rohweder, L. 2008. Kestävän kehityksen tulkinnallisia ongelmakohtia. Teoksessa Rohweder, L. & Virtanen, A. (toim.) Kohti kestävästä kehitystä. Opetusministeriön julkaisuja 2008:3. Yliopistopaino. 24–30.
- Sihvonen, A-R. 2009. Ympäristökasvatus vihreä lippu ohjelman päiväkodissa. Pro gradu-tutkielma, soveltavan kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto.
- Suomen Perustuslaki. 1999. Finlex [viitattu 24.1.2013]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Sylvander, R. 2013. Päiväkodin johtaja. Keskustan päiväkotia, Kerava. Keskustelu 23.1.2013.

Toimintatutkimus. 2007. Virtuaaliammattikorkeakoulu [viitattu 19.10.2012]. Saatavissa:

<http://www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464158778/1194360111832/1194360447229.html>

Turja, L. 2011. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 41–53.

Unesco. 1978. Intergovernmental conference on environmental education. Final report [viitattu 25.11.2012]. Saatavissa: [unesdoc.unesco.org/images/0003/000327/032763eo.pdf](http://doc.unesco.org/images/0003/000327/032763eo.pdf)

Van Matre, S. 2010. Maakasvatus, uusi alku. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. 2009. Unisef [viitattu 24.1.2013]. Saatavissa: http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko

Ympäristökasvatus. 2008. Helsingin yliopisto [viitattu 13.11.2012]. Saatavissa: <http://blogs.helsinki.fi/ymparistokasvatus/keskeisia-kasitteita/ymparistoherkkyys/>

Ympäristöongelmien syyt jäävät uutisoinnissa unohduksiin. 2012. Ympäristö ja terveys-lehti. 10/2012, 49.

Vihreä lippu. 2012. Kansio. Saatavissa Vihreä lippu -toimijoille SYKSE ry:n sivustolta.

Wilson, R. 2008. Nature and young children. London: Roulledge.

Åhlberg, M. 2007. Käsittekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Juva: PS-kustannus, 60–69.

LIITTEET

liite 1, työilta 1, illan sisältö ja ryhmätyötehtävät

ILLAN AIKATAULU

- Aikataulu
- Tavoite ja hyöty
- Taustateoriaa
- Esikyselyn tuloksia
- Työskentely ohjeistus
- Ryhmiin jakautuminen
- Ryhmätyöt
- Kotitehtävien jako
- ... viimeinen ponnistus...
- KIITOS JA KOTIIN

Mitä ja miten tänään tehdään?

1. IDEARIIHII

- *pienryhmä saa avattavakseen yhden teeman
- *tavoitteena on tuottaa nopeasti ja spontaanisti ideoita ja ajatuksia, jotka vasta myöhemmin arvioidaan.
- *kannustaa osallistumaan ja innostaa luovaan ajatteluun
- *teemaan liittyen: mitä on tehty, miten on tehty, miksi on tehty, miten näkyy arjessa, mitä käytäntöjä, tietoa, taitoa on jo olemassa
- *Mitä lapset ovat tehneet pienryhmissä, lapsiryhmissä, koko talon yhteisissä tekemisissä?
- *paperille ranskalaisin viivoin, kesto noin 15min

2. MIND MAP

- *hieman edellistä jalostuneempi muoto, ideariihessä koottu tieto jaetaan teeman ympärille, jossa tulee jo esille asioiden liittymistä toisiinsa
- *fläpille, voi käyttää värejä, kesto noin 30 min

liite 2, työiltojen välitehtävät

(PÄIVÄ)Kotitehtävät:

1. Jokainen lapsiryhmä tekee PIENEN lorun, riimin, räpin, laulun, vitsin, tarinan tms. kirjallisen tuotoksen saamastaan teemasta. Tuotos tulee oppaaseen kunkin osa-alueen kohdalle. Lapset mukaan tekemään jos mahdollista!!
2. Jokainen työntekijä etsii, keksii toimintavinkin siitä teemasta mitä oli tänään suunnittelemassa. (suunnittelu ja menetelmä ryhmäläiset valitsevat teeman vapaasti)..LÄHDETIEDOT
3. Vihreä lippu prosessin kulku ja pääperiaatteet luettavaksi seuraavalle kerralle 28.2.. Muistuttelen lähempänä!
1 ja 2 palautus 15.2. mennessä Paulalle tai Virpille

Illan ohjelma ja aikataulu

- Oppaan versioon tutustuminen, ideat!!
- Opas/käsikirja/ vai jotain muuta?
- Vanhempien tietopaketti, mitä sisältäisi?
- Oppaan päivittämisestä sopiminen
- Lasten osallisuus
- Tehtävien avaaminen ja ryhmiin jakautuminen
- Ryhmätyöt
- Aikuisen, kasvattajan rooli osallisuuden mahdollistajana
- Kiitos ja kotiin!!

1. KÄYTÄNNÖSSÄ MITEN LASTEN OSALLISUUS NÄKYY KESKUSTAN PÄIVÄKODISSA, MITEN SAADAAN NÄKYMÄÄN PAREMMIN? MITEN OSALLISTETAAN NIISSÄ TOIMISSA MITÄ TÄÄLLÄ TEHDÄÄN JO Vihreän lipun tiimoilta? MITEN VOITAIISIIN OSALLISTAA?... Kunkin teeman kohdalla!!

-ranskalaisin viivoin paperille

-materiaalina koonti edellisestä illasta ja osallisuus kohta vihreä lippu kansioista

-tiivistelmä teemasta vihreä lippu kansioista

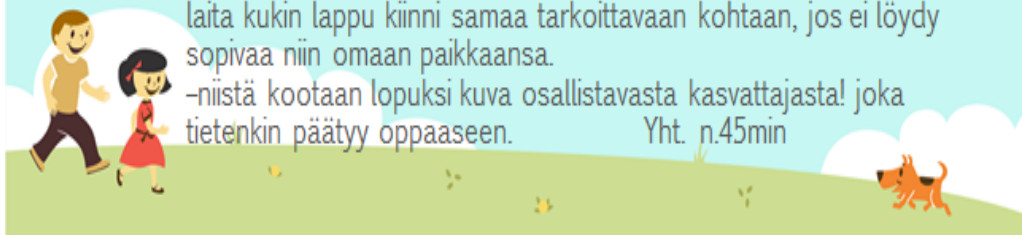
2. MITÄ OSALLISTAMINEN VAATII AIKUISELTA, KASVATAJALTA, ominaisuuksia, taitoja, kykyä huomioida

-paperilapuille yksi asia per lappu, viisi tärkeintä

-vintiöiden ryhmätilassa taululla on asioita, joita PIIROINEN luettelee...

laita kukin lappu kiinni samaa tarkoittavaan kohtaan, jos ei löydy sopivaa niin omaan paikkaansa.

-niistä kootaan lopuksi kuva osallistavasta kasvattajasta! joka tietenkin päättyy oppaaseen. Yht. n.45min

liite 4, esikysely

Hei arvon työkaveri!

Opiskelen Lahden ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Opinnäytetyönäni toteutan Keskustan päiväkodissa toimintatutkimuksen, jonka tavoitteena on lisätä Vihreään lippuun liittyviä ympäristökasvatuksen valmiuksia ja innostusta. Teemme yhdessä ympäristökasvatuksen käsikirjan avuksi arkeen. Käsikirja tehdään vain meitä varten! Tutkimus tehdään koulutusjohtaja Tiina Larssonin luvalla ja johtajamme Riitta Sylvanderin suosiollisella taustatuella. Opinnäytetyötä ohjaa Lahden ammattikorkeakoulun opettaja Minna Mustonen.

Tämä kysely on prosessin ensimmäinen vaihe, jonka pohjalta valmistuu alustava runko työiltään, jossa lähdemme yhdessä käsikirjan sisältöä työstämään. Työiloja on yhteensä kaksi ja sen jälkeen palautekysely. Toiminta tapahtuu tammi-huhtikuussa 2013. Tavoitteena on, että käsikirja saadaan käyttöön ryhmiin vielä tämän kevään aikana.

Vastaukset ovat nimettömiä ja niitä käytetään tässä vaiheessa vain tätä työtä varten. Vastauksista tehdään koonti jossa tunnistettavuus viimeistään katoaa. Jotta sinulla on mahdollisuus vaikuttaa prosessin etenemiseen ja sisältöön vastaathan rehellisesti, negatiivisia ajatuksia unohtamatta.

Lisätietoja tutkimuksesta saa allekirjoittaneelta tai Riitalta.

Vastauksestasi kiittäen, intoa puhkuen ja yhteistä tekemistä odottaen!

_____

Sari Kettunen, puhelin numero, sähköpostiosoite

Esikysely päiväkodin ympäristökasvatuksen käsikirja projektia varten tammikuussa 2013.

1. Kuinka tärkeäksi koet Vihreä lippu-toiminnan Keskustan päiväkodissa

Ei ollenkaan tärkeä   Ei kovin tärkeä   Siltä väliltä   Tärkeä   Erittäin tärkeä

a) koko päiväkodin toiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
b) oman lapsiryhmän toiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
c) omassa toiminnassasi	☐	☐	☐	☐	☐

2. Koetko arjen ympäristökasvatuksen vaikeaksi?

En juuri koskaan   Joskus   Siltä väliltä   Usein   Lähes aina

a) yksilötoiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
b) pienryhmätoiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
c) koko lapsiryhmän toiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
d) koko päiväkodin tasolla	☐	☐	☐	☐	☐
e) Jos koet, niin miksi?					

Olen koonnut tähän Vihreä lippu kansiota siellä esiintyvät teemat ja muita ajatuksiani siitä mitä Keskustan päiväkodin ympäristökasvatuksen käsikirja saattaisi sisältää. Koska emme pysty tässä vaiheessa käsittelemään kaikkea, teemoista valitaan käsiteltäviksi seitsemän tärkeimmiksi koettua. Käsikirjaan on mahdollista jatkossa tarvittaessa lisätä teemoja. Käsikirjan alkuun tulee pääpiirteet Vihreästä lipusta, Vihreä lippu prosessista ja Keravan Keskustan päiväkodin Vihreä lippu historiasta.

3. Valitse mielestäsi viisi tällä hetkellä arjessa tärkeintä teemaa, jotka oppaan ensimmäisessä versiossa mielestäsi pitää olla.

a) Vesi	☐	f) Yhteinen maapallo	☐
b) Energia	☐	g) Lähimmäinen	☐
c) Jätteiden vähentäminen	☐	h) Ympäristökasvatuksen menetelmät	☐
d) Lähiympäristö	☐	i) Toiminnan suunnittelu	☐
e) Kestävä kuluttaminen	☐	j) Muu, mikä? _____	☐

- 4. Minkälainen tieto olisi mielestäsi käyttökelpoisinta ja tarpeellisinta tietoa yksittäisestä teemasta?**
- 5. Onko muita asioita, jotka auttaisivat sinua arjen ympäristökasvatustyössä?**
- 6. Oletko tällä hetkellä tai oletko joskus ollut ympäristötiimin jäsen, jos olet miten se on vaikuttanut mielipiteeseesi Vihreä lippu – toiminnasta?**
- 7. Minkälaisia odotuksia sinulla on tälle yhteiselle oppaan tekemiselle, mitä etua tai haittaa koet tästä olevan?**
- 8. Kerro millainen olisi sinun unelmiesi ympäristöpäiväkoti?**

KIITOS VASTAUKSESTASI!

liite 5, palautekysely

Hei arvon työkaveri!

Tämän kyselyn tarkoitus on tuoda viimehetken vinkkejä oppaan valmiiseen muotoon. Oppaaseen tehdään vielä tarvittavat korjaukset tämän kyselyn perusteella ja se kopioidaan jokaiseen lapsiryhmään.

Tämä kysely on myös merkityksellinen opinnäyte-työlleni, jossa pohditaan tehdyn työ merkityksellisyttä, onnistumisia ja epäonnistumisia. Kaikenlaisella palautteella on merkitystä opinnäytetyöprosessilleni. Opinnäytetyö on myös ammatillisen kasvun paikka ja rakentava palaute on enemmän kuin toivottavaa. Lopullinen opinnäytetyö tulee teidän luettavaksenne valmistuttuaan.

Tämän kysely tehdään koulutusjohtaja Tiina Larssonin luvalla, johtajamme Riitta Sylvanderin suosiollisella avustuksella ja opinnäytetyötä ohjaa Lahden ammattikorkeakoulun opettaja Minna Mustonen.

Kiitos!

_____

Sari Kettunen, puhelinnumero ja sähköpostiosoite

Palautekysely (B) päiväkodin ympäristökasvatuksen käsikirja

projektia varten maaliskuussa 2013.

1. Kuinka tärkeäksi koet Vihreä lippu-toiminnan Keskustan päiväkodissa

Ei ollenkaan tärkeä   Ei kovin tärkeä   Siltä väliltä   Tärkeä   Erittäin tärkeä

a) koko päiväkodin toiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
b) oman lapsiryhmän toiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
c) omassa toiminnassasi	☐	☐	☐	☐	☐

2. Koetko arjen ympäristökasvatuksen vaikeaksi?

	En juuri koskaan	Joskus	Siltä väliltä	Usein	Lähes aina
a) yksilötoiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
b) pienryhmätoiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
c) koko lapsiryhmän toiminnassa	☐	☐	☐	☐	☐
d) koko päiväkodin tasolla	☐	☐	☐	☐	☐
e) Jos koet, niin miksi? _____					

3. Arvioi kouluarvosanoin oppaan

	4	5	6	7	8	9	10
a) sisältöä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) ulkoasua	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) käytettävyyttä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Perustelee _____

4. Arvioi kouluarvosanoin kokemustasi tämän kehittämishankkeen

	4	5	6	7	8	9	10
a) tekemisen sisällöstä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) työtavoista	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) aikataulusta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) esikyselystä 8.1.2013	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) työllästä 1 31.1.2013	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) työllästä 2 28.2.2013	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) arviointi kyselystä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) hyödystä itsellesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) hyödystä työyhteisölle	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Perustelee _____

5. VIIMEHETKEN EHDOTUKSET JA KORJAUKSET OPPAALLE ENNEN
KÄYTTÖNOTTOA _____

_____

6. RUUSUT JA RISUT OPINNÄYTTEEN TEKIJÄLLE _____

_____

KIITOS VASTAUKSESTA JA YHTEISTYÖSTÄ!